МАССА А МЕХКАШКАРА ПРОЛЕТАРЕШ, ВIАШАГIКХЕТА!

СЕРДАЛО

СВЕТ арадуьл 1923 шера денз

Советски Союза Коммунистически парте Нохч-ГIалгIай областнойн Грозненски городскойн комитетий а Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета а орган

Орган Чечено-Ингушского областного, Грозненского городского комитетов Коммунистической партии Советского Союза и Верховного Совета Чечено-Ингушской АССР

№ 94 (2719) Ера 22 ноябрь 1962 шу Мах 2 кеп.

Парте Централъни Комитет тешаш я промышленноста, гIишлош хьалъяра, юрта боахама деш дола партийни кулгал эргадаккхара де лерхIараш ерригача парте, дерригача халкъо хьаллоацаргхиларахи могадергхиларахи

(КПСС ЦК Пленуме новкъоста Н. С. Хрущева яьча докладацара).

Советски Союза Коммунистически парте Централъни Комитета Пленумах бола ИНФОРМАЦИОННИ ХОАМ

1962 шера 19 ноябре Йоккхача Кремлевски Двореце хьайийлар КПСС Централъни Комитета Пленум.

Пленуме дувца оттадаь дар СССР экономика дегIаярахи халкъа боахама партийни кулгалдарахи дола дош.

Цу дешах доклад йир КПСС ЦК Хьалхарча секретара, СССР Министрий Совета Председатела новкъоста Н. С. Хрущева.

ЦК Пленума балхаца дакъа лаца бийхаб Централъни Комитета состава юкъебоагIаш боаца парте обкомий хьалхара секретараш, промышленностагеи юрта боахамгеи хьожаш бола КПСС цхьайолча обкомийи крайкомийи секретараш, йоккхийча промышленни центрий парте горкомий хьалхара секретараши секретараши, союзнии автономнии республикай Министрий Советий председателаш, областнойи краевойи къахьегамхой депутатий Советий исполкомий председателаш, союзни республикай госпланийи совнархозийи председателаш, юртбоахама продукташ яхараи кийчъяраи бола союзни республикай министраш, юрта боахама, хин боахама, гIишлош яра министраш, союзни республикай «Сельхозтехника» яхача объединеней председателаш, цхьайолча предприятей директораш, промышленностеи юрта боахамеи производстве хьалха латтараш, министерствай, СССР-а а РСФСР-а а паччахьалкхен комитетий болхлой, централъни газетийи журналийи редактораш, КПСС ЦК а СССР Министрий Совета а аппарата бехктокхамера болхлой.

☆ ☆ ☆

1962 шера 20 ноябре дIахо болх бир КПСС Централъни Комитета Пленумо.

Пленуме ювца йолайир «СССР-а экономика дегIаяри халкъа боахама партийни кулгалдари» яха новкъоста Н. С. Хрущева доклад.

Iуйрийнарчазаседанекъамаьлашдирновкъосташа: Г. И. Воронова (РСФСР-а йолча ЦК Бюро председателя хьалхара заместитель), Н. В. Подгорне (Украина КП ЦК хьалхара секретарь), П. Н. Демичева (КПСС Московски горкома хьалхара секретарь), А. И. Костоусова (автоматизацеи машинаш яреи гIулакхашта йолча СССР Министрий Совета паччахьалкхен комитета председатель), В. С. Толстикова (КПСС Ленинградски обкома хьалхара секретарь), И. А. Гришманов (гIишлоний гIулакхашта йолча СССР Министрий Совета паччахьалкхен комитета председатель), К. Т. Мазуров (Белоруссе КП ЦК хьалхара секретарь).

* * *

Сайрийнарча заседане къамаьлаш дир новкъосташа: А. П. Волкова (къахьегамеи алапеи дешашта йолча СССР Министрий Совета паччахьалкхен комитета председатель), Ш. Р. Рашидова (Узбекистана КП ЦК хьалхара секретарь), Н. Я. Мамая («Краснодонуголь» яхача треста № 1 йолча «Суходольская» яхача шахта комбайнови бригада бригадир), Д. А. Кунаева (Казахстана КП ЦК хьалхара секретарь), М. В. Куликовас (Дзержинске цIерахча ивановски прядильно-ткацки фабрика мастера помощник), В. Ю. Ахундова (Азербайджана КП ЦК хьалхара секретарь).

Болх дIахо бу КПСС ЦК Пленумо.

СССР ЭКОНОМИКА ДЕГIАЯРИ ХАЛКЪА БОАХАМА ДЕШ ДОЛА КУЛГАЛИ

1962 шера 19 ноябре КПСС ЦК Пленуме новкъоста Н. С. Хрущева яь доклад

Новкъостий!

Парте кхоалагIа Программа тIаийца йола XXII-гIа съезд хилча денз цхьан шерал кIеззига совгIа ха яьннай. Общество дегIайоалаяра низ болаш сухал байтар съезда решенеша, парте кердача Программа. ДIадахача шера доккхий толамаш даьхад вай чурча вахаре санна, дунен халкъашта юкъе а. Вай йизза ала бокъо я, вай гIулакхаш дика а лел, парте дIахьош болча ленински наькъо дика пайда а лу, аьнна.

Эггара хьалха ала дезаш да партеи халкъеи керттера экономически декхар — коммунизма материально-технически база хьаелга мишта кхоачашду.

Цу тайпара база хьаеча наькъа тIара лсархIаме этап я кхоачашъяра советски халкъа низ тIаберзабаь йола СССР халкъа боахам дегIаахара ворхI шера план. Коммунизма материально - технически база хьаяра никъ лаьца йодача вай парте цIена кхоачашбу сийлахь-боккха ленински хьехам.

Вай партии Советски паччахьалкхеи вIашагIъеллача Владимир Ильич Ленина хьийхад, болхлой классо, къахьегамхоша буржуази эша а яь, котало яьккхачули Iаьдал шоай бе деллачули тIехьагIа, хьалхарча плане оттаду экономика, халкъа боахам вIашагIболлара учетеи тIахьожамеи производствана доал дара дешаш. яхаш. Уж уйлаш къаьстта дика хьахекхай дукха ха йоаццаш кепа теха арадаьннача «Советски Iаьдала аргIанара декхараш» яхача ленински статья тIарча кортошка.

«Советски Iаьдала хьалхашка хIанз хьалхарча плане эттача паччахьалкхенна доал дара декхарах йоалла цхьаькха башхало я, — яьхад В. И. Ленина, — хIанз дувцаш дар, — хIаьта, боккъалдар аьлча, цивилизованни долча халкъий кердагIарча историе чухь духхьашхара хила а мегаш дола — керттера яр политика а йоацаш, экономика йолаш дола доал делга хилар».

ЛеррагIа ленински никъ чакхбоахаш долча Советски халкъо ший къахьегамца хьаяьй низ бола социализма экономика. хIаьта хIанз, из ларде а лаьца толаме кхоачашду коммунизма материально-технически база хьаяра декхар.

Новкъостий! Парте хьалхарча аргIанарча а лоархIамегIарча а декхарех цаI а лоархIаш, XXII-ча съездо оттадаьд мехка халкъа боахама деш дола кулгал дIахо тоаделга. Шерра коммунизм хьалъеш латтача хьалашка промышленноста, гIишлошъяра, юрта боахама деча доалагара хьадех керда, кхы а доккхагIа дола хIамаш. ХIанз дувцар духхьал боахама болх тоабелга дац, парте решенеш кхы а дуккха толамегIа кхоачашъелга Iалашдергдолаш, халкъа боахама парте деш долча доале организационни хувцам белга да.

Съезд хинначул тIехьагIа дIадахача шера халкъа боахам дегIабоалабар а кхоачамбоацараш дIадахар а духьа Централъни Комитет дукха хьийжай промышленноста, гIишлошъяра, юрта боахама деш долча доала система эргаяьккха тоаяра дешашка.

Ховш мадарра, март бетта хиннача ЦК Пленуме тIаийцар юртбоахама производствана доал дара керда структура — вIашагIъехкар производственни колхозно-совхозни управленеш. Цу органий балхо хьахьокх, юртбоахама производствана доал дара толашагIа йола форма кораяь хилар.

Промышленностеи гIишлошъечеи дукха хана денз кердача тайпара кулгалдаь опыт йолаш да вай хIанз — пхи шу совгIа ха я вай совнархозаша болх бу. Промышленность толаме дегIаухаш хиларо бакъду чакхдаьха гIулакхаш нийса хилар.

Цу тайппара, боахама органаша промышленносте, гIишлошъеча, колхозно-совхозни производстве беча балха юкъе эргало яьй парте. Цхьабакъда, вахар цхьан метте мича латт — мехка экономика сихха дегIаух, тIа-тIа шерагIа даржаш латт коммунизм хьалъелга, доал дара декхараш тIа-тIа чоалханегIа хулаш латт, **ден аргIанца оттаду халкъа боахама деш дола партийни кулгал эргадаккхарах дола дош.**

Парте XXII-ча съезда решенешкеи кердача Программагеи хьежжа дIадахача тIеххьарча шерий опыта лоархIам а беш, ЦК Президиумо ЦК Пленум хьажийта тIаяхь халкъа боахама деш дола партийни кулгал тоадарах, партеи правительстваи решенеш кхоачашъярга хьежар духьа партийно-паччахьалкхен тIахьожам вIашагIболларах йола предложенеш.

I.

Халкъа боахам дегIабари партийни кулгалдара кердача формашка довланза ца далари

Новкъостий! Вай парте укх тIеххьарча хана, къаьстта а XX-гIа съезд хинначул тIехьагIа, чIоагIа терко яьй промышленность, гIишлошъелга, юрта боахам дегIабоалабара.

ХIанзле а хобаллал пайда баьнна бола промышленноста, гIишлошъяра, юрта боахама деча кулгала баь хувцам боахама лоархIам хинна ца Iеш, политически а лоархIам болаш бар. Из чакхбоаккхача хана парте лаьрххIа кагье йийзар Сталина культ личности йолча хана хьахинна а мехка экономика дегIайоагIилга цIенхаштта юхадетташ йола тормоз хинна а гIулакх ведомственно - бюрократически леладеш йола къаенна дуккха формаш.

Массанена а дагадоагIа, ленинизма гIулакхашта духьал хинна доал дара къаьна формаши методаши лоаттае гIийртача антипартийни группа XX-ча съездо лаьцача ленински наькъа дорха духьаленаш яь хилар. Ленински принципаш, партийнии паччахьалкхени вахара боарамаш леррагIа хьал а лоаттадеш, дегIа а кхувлаш, парте соцам боллаш юстара кхайсар къаьнадарех тувса а луш, парти тIехьашкахьа увзаеш хинна нах. Цу тайпара шерра партегIато хьайийлар халкъа инициатива, миллионаш болча наьха творчество дегIайоалаяра.

ВорхI шера план диъ шера кхоачашъяра цхьайола итогаш

Семилетка диъ шу дIадаьннад. ХIанз е мегаргья дIаяхача хана чухь из мел кхоачашъяьй хьахьокхаш йола цхьайола итогаш.

Опыто хьахьокх, хьалхагIа дерригача халкъа ювца контрольни цифраш ара а яьха тIаийца йола ворхI шера план мехка торонийи кхоачамийи дукхагIа лоархIам а беш оттаяь хилар. Бакъахьара гIулакх дир парте долаш долча кхоачамашкеи торонашкеи хьежжа, юкъ-юкъера доакъош нийс а деш, кхоачашъюларгйолаш йола халкъа боахам дегIабара план оттаяь. Бакъда, шера планаш кхоачашъеча хана цхьацца хувцамаш ма дой мехка халкъа боахам кхы а толамегIа дегIаахийтар духьа.

Хьожаргда вай ворхI шера план кхоачашъелга 1959—1962 шерашка мишта лел:

	Диъ шера оттаяьча контрольни цифра лоархIамашка белгалдаьд	Диъ шера бокъонца кхоачашъяьй	Диъ шера оттаяьча контрольни цифрашка лаьрхIачул дукхагIа.	Диъ шера план кхоачашъяра процент
Ерригача промышленноста валови продукци — миллиардаш сомаш	623	651	28	104,5
Цу даькъе:				
группа «А»	420	445	25	106
группа «Б»	203	206	3	102
Паччахьалкхен капитальни вложеней боарам — миллиардаш сомаш	101	107	6	106
Массе тайпа транспорто дIа-юха эза мухь — миллиардаш-километраш	7462	7750	288	104
1958 шера хиннача маьхашца лоархIаш паччахьалкхени кооперативнии торговле товарооборот —миллиардаш сомаш	314	317	3	101

Вайна магарра, ворхI шера плана заданеш керттерча показателашта тIеххкхоачашъеш я.

1959—1962 шерашка совгIа яьккха промышленноста продукци 45 процент хургья, контрольни цифрашка лаьрхIа хиннараш 39 процент мара йоацача, цу даькъе «А» группах долча доакъошта (производства средствашта) контрольни цифрашка лаьрхIа хиннача 41 процента меттел 51 процент. Цу юкъа Iаьржача металлурге продукци дукхагIа хул, 1,4-зза, бесаш долча металлургеи мехкдаьтта промышленностеи продукци — 1,5-зза, газови промышленноста продукци — 2,5-зза, электроэнергеи теплоэнергеи, химически а резинови а промышленноста продукци — 1,6-зза, машинаш ечареи металл чакхдоахачареи продукци — 1,8-зза, гIишлой материалий промышленноста продукци — 1,7-зза.

Цу шерашка заданел совгIа йоаккхаргья 28 миллиард сома маьха промышленни продукци. Контрольни цифрашка лаьрхIа хинначул совгIа СССР халкъа боахамга кхоачаргда: чон — 2,5 миллион тонн, болат — 13 миллион тонн гаргга, Iаьржача металлий прокат — 11 миллион тонн, мехкдаьтта — 17 миллион тонн хIана кхачац аьнна, юртбоахама машинаш — 850 миллион сом совгIа, таркотораш — 35 эзар, металл теда станокаш — 60 эзар, автоматизаце прибораши средстваши — 650 миллион сома маьха. Цу тайппара тIехкхоачашъеш я рафинированни цIаста, алюмини, даш, цинк, никель, синтетически аммиак а продукце дуккха кхыдола тайпаш а дахара йола ворхI шера заданеш.

Еза-йоккха индустри дукхагIа дегIайоалаяра а юрта боахама продукци дукхагIа яккхара а ларда тIа дегIаух «Б» группах йола производство (потреблене предметаш).

ВорхI шера планах лаьрхIадар «Б» группа доакъоех йола производство хьалхарча диъ шера 33 процент дукхагIа хилийта, маярра лаьрхIача диъ шера из дукхагIа хул 34 процент.

Заданел совнагIа даьд: кIадаш — 1,3 миллиард погонни метр, трикотажни изделеш—189 миллион барзкъа, телатах баь кога гIирс — 88 миллион пар, телевизораш — 617 эзар, барзкъаш дутта машинаш — 413 эзар, мебель — 500 миллион совгIа сома маьха. Хьа а даь, производствана юкъедихьад машиний, станокий, аппаратий, приборий, автоматизаце средствай кердагIа дола эзараш тайпаш.

Еррига хьайийцача дика болх бу промышленносто, цхьабакъда, дуккха а дикагIа болх бе йиш йолаш яр из. Новкъадале а, заданеш кхоачашъяц электроэнерги, газ, синтетически хьоасийи кIувнаши, пластически массаш, турбинаш, тепловозаш, вагонаш, мехкдаьтта аппаратура хьаяра. Контрольни цифрашкарча заданел тIехьадус халкъо лелаю дуккха предметаш хьаелга.

Воай толамаш белгалдаьха ца Iеш, вайна бIаргаго деза кхоачамбоацараш а, кхетамца мах а баь, планови заданеш массайолча показателашта кхоачашъяра эшар де деза.

Къаьстта ювца еза халкъа боахам дегIабара лоархIамера, принципиальни цхьа оагIув. Дувцаш дар да производства средствай промышленности потреблене средствай промышленности дегIаахара нийса хилийтар.

ДIахо а гал ца доалаш дIахьоргба вай производства средстваш дукхагIа дегIакхувлара тIаберзабаь ленински никъ. Производства средстваш дегIа ца йоалайича йиш яц халкъа боахаме технически прогресс, къахьегама овсарле лакхъелга, къахьегамхой материальнии духовнии хьашташ дизза кхоачашделга Iалашде, мехка оборонни низ эшшача боараме лоаттабе. Цунца цхьана вай хадданза йоакхо е еза производства средстваши потреблене средстваши дегIаахара продукци нийса хилийтара. ХьалхагIа аз яьххача тайпара, семилетка диъ шера «А» группах йолча промышленноста валови продукци контрольни цифрашка лаьрхIа хинначул 25 миллиард сома маьха дукхагIа яьккхай, вешта аьлча планови заданел ялх процент дукхагIа. Цу ханна планови заданел кхо миллиард сома маьха, е дерригa а ши процент дукхагIа яьккхай «Б» группах йола продукци. Кхы тIа а гIулакхаш де деза вай, халкъо леладу товараш сихагIча темпашца хьадара. Материальни средстваш халкъа боахама доакъошта юкъе кхетамца екъа еза партийни, боахама, планови органаша, халкъо леладу, хIанз а кхоачам боацаш дола товараш дукхагIа хьаде дезилга а ховш.

ДIадахача семилетка шерашка Iалаьмате дукха хьалъеш я капитальни гIишлош. Къаьстта дукхагIа хьалъе йолаеннай уж мехка малхбоаленгахьарча районашка. 1959—1962 шерашка беррига мохк хьаийцача паччахьалкхен капиталовложеней беррига боарам 107 миллиард сомага кхоачаргба, хIаьта цу шерашка лаьрхIа хинначул 6 миллиард сом хIана яц аьнна дукхагIа. Ишта из хилча шера юкъера лаьрхIача капитальни вложенеш 11 процент дукхагIа хургья ворхI шера планах 8,6 процента лаьрхIа хиннача. ХIанз алхха цхьан шера цкъаи аххазеи дукхагIа ахча дохийт халкъа боахамга, хьалхарчеи шоллагIчеи шинна а пятилеткашка дахийтачул.

Капитальни гIишлош хьалъяр шердаларо укх тIеххьарча шерашка Iалашдаьд халкъа боахама дерригача доакъошкара производственни мощностей керттера фондаш лоархIаме лакхъяри эргаяхари. Семилетка диъ шера паччахьалкхен керттера фондаш хетаргахьа 100 миллиард сом, е 50 процент лакхлургья, царна юкъе про-

(ДIахододар 2-ча оагIо тIа).

Новкъоста Н. С. Хрущева доклад

(ДIахододар. Долалур 1-ча оагIо тIа.)

мышленноста керттера фондаш 40 миллиард. е аханел дукхагIа.

1963 шера 1-ча январага семилетка диъ шера промышленноста юкъейихьача керттерча фондий удельни вес 42 процент хургья.

Семилетка диъ шера болх бе йолаеннай 3700 совгIа керда йоккха паччахьалкхен промышленни предприяти. Промышленносте хьаяьй шоай йоккхалга диллача тIема хьалхарча пятилеткай дерригача шерашка хьаяь хиннарел тIех йола керда производственни мощносташ.

ДIахо дегIаенай **транспорт, бувзама средстваш.** ТIехкхоачашъю машиннаькъа, хина, автомобильни транспорта грузооборотахи автотранспортаца пассажираш дIаюха кхувларахи йола семилетка заданеш. Боккха болх баьб транспорта технически реконструкци еш. Электрификаци яьй 8,5 эзар километр машиннаькъашта. Чакхъдаьккхад Москва—Байкал яхача 5,5 эзар километр йIаьхача йоккхача машиннаькъа магистралан, хIаьта иштта Москва—Донбасс яхача магистралан электрификаци елга. ХIанз ерригача машиннаькъа перевозкай 60 процент совгIа яраш электровозашцеи тепловозашцеи кхухь.

Парте, правительствас, дерригача советски халкъо доккхий гIулакхаш даьд юрта боахама продукташ дукхагIа хьаяр вIаштIехьдоаккхаш. ТIеххьарча шерашка, къаьстта эрий даьда лаьтташ карадерзадаьчул тIехьагIа, цIенхашттара хувцамаш хиннад ялатий боахам дегIабоалабеча, хIаьта цу гIулакхо хьайбай боахам дегIабоалабара эша дикагIа дола хьалаш хьахилийтад. Цу шерашка хьаяьй эзараш йоккхий совхозаш, боарам боаццаш лакхбеннаб коммунизм хьалъечара цар лоархIам. Цхьабакъда, вай декхарийла да мохк дегIабара хIанзарча хано юрта боахамгара дIадехараш дукхагIа хилар а цунна хьалхашка керда декхараш уттадеш хилар а диц ца далийта. Уж декхараш кхоачашдара тIаберзабе беза колхозхой, совхозий болхлой, берригача советски наьха низ.

Промышленнии юрта боахамеи продукци хьаяр совдаккхаро торо хилийтай къахьегамхой материальни хьалаш дIахо тоадара. Аз йоалаергья товарооборот лакхъяларахи наха чуIе цIенош хьалдар шердаларахи йола цифраш.

Паччахьалкхени кооперативнии торговле розничны товарооборота боарам семилетка диъ шера 32 процент лакхлургба, семилетни планах лаьрхIа хиннача 30,4 процента духьала. ЛоархIамерча боарамех лакхлургда цу шерашка кIадаш, барзкъаш, кога гIирс, культурно - блытовии боахамеи товараш дохкилга. Цхьабакъда, вайцига тоъац цхьадола товараш, царех а цхьадараш качество дика йолаш дац. Цунца цхьана нийслуш я, наха ца хетташ дола, дIа ца долха товараш арахецаш йола моттигаш а.

Доккхийча боарамех хьалдеш латт наха чуIе цIенош. Семилетка диъ шера городашкеи болхлой поселкашкеи дIаденнад юкъара майда 325 миллион квадратни метр йола цIенош, е 9 миллион керда квартира. Цул совгIа юрташка хьалдаьд 2 миллиони 400 эзари нах чуIеш дола цIа. 50 миллион советски саг чуIеча цIеноошкара хьалаш тоадаьд.

Халкъа вахара хьал ца хаддаш лакхдарахи советски наьха материальнии духовнии хьашташ диззагIа Iалашдарахи йола йоакхо дIахо а хургья парте балха юкъе лоархIамера моттиг дIалоацаш.

Новкъостий! Экономика хьалъяра хьакъехьара вай толамаш кхы а дукхагIа хургдар, нагахьа санна халкъа боахама кхоачамех дикагIа пайда эцаре.

КПСС Центральни Комитети СССР Министрий Совети дукха ха йоацаш хьежай 1963 шерарча — семилетка пхелагIча шерарча халкъа боахама планеи паччахьалкхен бюджетеи проектага. Проекта тIа лаьрхIад валови продукци арахецар 8 процент лакхде, цунна юкъе «А» группах йолча промышленносте — 8,5 процент, «Б» группах йолча промышленносте — 6,3 процент. Паччахьалкхен капитальни вложеней боарам хургба 33 миллиард сом. Къахьегама овсарле промышленносте лакхъе лаьрхIад 5,6 процент, гIишлош хьалъеча — 6,9 процент. Парте Центральни Комитето къаьстта терко ю хими, энергетика, машинаш хьаяр, хьуна а, каьхата а, яйга а, кхачан а промышленность дегIаяра, керда мощносташ юкъейоалаяр сихдара, промышленностеи гIишлош хьалъечеи качественни хьокхамаш тоадара.

Юрта боахама даькъе лаьрхIад дIахо а хIамаш дIаювча лаьттай структура тоае, ялатийи бобовии культураш 13 миллион гектар дукхагIа дIае. 1963 шера планах 4 миллиард пунт ялат эца лаьрхIад. Цхьабакъда, вайна тIадоагIача шера хьалкхеде а эца а могаргда 4 миллиарди 200 миллиони—4 миллиарди 500 миллиони пунт ялат. Планах дулх эца лаьрхIад 9.5 миллион тонн, шура — 35 миллион гаргга тонн.

Шоана магарра, новкъостий, семилетни план толамца кхоачаш а тIеххкхоачаш а яра цIенхашттара болх бе беза семилетка пхелагIча шера. Из декхар вайга кхоачашдулаpгда, нагахь санна мехка халкъа боахама партийни кулгалдара методаши формаши кхы а дикагIа тоайойя.

Партийни органий хIанзара структуреи боахама доал дечара кхоачамбоацараши

Новкъостий! ТIеххьарча ханарча опыто хьахьокх, совнархозаши юрта боахаме производственни колхозно-совхозни управленеши вIашагIйохкарах беркат даьнна хилар. Цунца цхьана иштта гучадьннад халкъа боахама кулгалдар тоадара духхьал боахама органаш эргаяхарах кхоачамбе йиш цар хилар. **Халкъа боахама партийни органаша кулгалдар центре а моттигашка а организационно эргадаккханза дардгдоаца ха хьатIакхаьчай.** Районнийи, городскойи, областнойи, краевойи партийни организацеши цар кулгалдеш йола органаши хьаяра хIанзара территориальни принцип къаьстта долча исторически хьалашка хьа а хиннай, хIаьта цунах дика беркат а даьннад.

ХIанзарча хьалашка, шерра коммунизм хьалъеча заман чу мохк беннача хана, цун халкъа боахам чIоаггIа лакхбеннача хана, боарам боаццаш лакхбеннаб мехка дерригача вахарера парте лоархIам, къаьстта боахам хьалбеча а лакхлуш, хIанз къаьнарча организационни формаех. цхьадолча даькъе боахама партийни кулгалдара гIулакхашта йола тормоз хулаш латт.

Хатта мегаргда: хIанз даций партийни органаша халкъа боахама кулгал, хIаьта партийни кулгалхой балха опыт кIезигах йолаш ба? А, новкъостий, гIулакх вIалла иштта дац.

Вай кадраш дукхагIа опыт йолаш а хиннай, хIаьта боахама дерригача доакъошта дикагIа кулгал дулургдолаш а я. Цхьабакъда, хьалхагIа хьахиннача партийни органаша боахама доал дара формашка хIара денна хьаувтташ йола экономика дегIаяра лоархIамера проблемаш чу ца лоацалуш чIоагIа лакхъеннай мехка халкъа боахама масштабаши боарамаши. Къаьнарча структуро вай балхаш юхатетт, кулгаш дехк, производства дерригача доакъошта кулгал деча партийни организацей инициатива йизза шеръе торо хилийтац.

Вай дIахьалхашкахьа дахара темпаш керттерча даькъе парте политически никъ кхоачашбелга вIаштIехьдаккха харах тийша я хIанз. Цудухьа данза дардгдоацаш да производства дерригача доакъошта партийни органаша деш дола хоадамболлаши планахи дола кулгал вIаштIехьдоаккхаргдолаш дола кардинальни гIулакхаш.

Мишта латт вайцига халкъа боахама партийни кулгалдара гIулакх?

Территориальни принципах вIашагIъеххка партийни органаш декхарийла я промышленноста а юрта боахама а гIулакхаш цхьатарра леладе. Вахаре каст-каста моттигаш нийслу, парте обкомий, крайкомий. союзни республикай компартей ЦК-ай низаш дIа-юха декъа дезаш, цкъа цхьа гIулакх а тIаккха вож гIулакх а де дезаш. Цу дерригнеша партийни кулгалдар кампанейски оамале хулийт: цкъаза партийни органаша шоай низ тIабохийт юрта боахама, хIаьта промышленностан коммунизм хьалъяра кхыча дешаштеи йола терко мелла йой а лаьгI а еш, цкъаза уж берригаш а промышленноста тIаберз, юрта боахама деш дола кулгал мел а далийте.

Промышленностаи юрта боахамаи кампанейски кулгалдар, цIаькха а оал аз, низаши опытни кадраши ца хиларах хулаш дац. Боахами культуреи хьалдеча массадолча доакъошка балхаш деш лакхера квалификаци йола кадраш я хIанз вай мехка. Цудухьа кулгалдечара кампанейщина — партийни органий хIанзара структура мохк экономически дегIабара хIанзарча декхарашца нийса ца хилара результат.

КПСС Центральни Комитето юрта боахама дешашта уйла дукхагIа тIаяхийтача хана ерригача парте, берригача кулгалхоша — областной, краевой, республикански — шоай уйла тIаерзаю халкъа боахама цу участкана, хIаьта промышленности гIишлош елгеи дегIадоаладара дешаш диццолийт. Бакъдар аьлча, кулгал лаьгIденнилга сихха хоалу предприятейи гIишлонийи партийни организацешта.

Шоана хов, партийни комитетий пленумаша партийни организацей уйлеи низи лоархIамегIара декхараш кхоачашдара тIаберзабеш хилар. Хьожаргда вай, укх тIеххьарча хана партийни комитетий пленумашка къестадаьраш малагIа дешаш да? ТIеххьарча шера союзни республикашка хиннай бIаь совгIа дош, царех промышленноста, транспорта, гIишлош яра балха хьакъехьа дерриrа а пхи дош мара а доацаш—дийца йола Центральни Комитетий 60 Пленум. РСФСР йоккхагIа йолча 25 промышленни областе, крае, автономни республике цхьан шера парте обкомийи крайкомийи пленумашка 215 тайп-тайпара дешаш къоастадаьд, цу даькъе промышленноста хьакъехьа къоастадаьдац 14 мара. Къоастадаь дешаш дукхеи кIезигеи хиларах лаьтта Iац гIулакх. Цхьабакъда, цу белгалъяьча даннеша хьахьокх партийни органаша промышленностеи капитальни гIишлонийи балха вIалла терко еш ца хилар.

ХIанз йолаш йолча партийни органий структура кхоачамбоацараш дIахьокха йиш я Московски областах долча масалца. Областа промышленносто хIара шера хьаю 7—8 миллиард сома маьха валови продукци. Областа территоре тIа я массехк эзар предприяти, 67 город, города хьисапера 63 поселок. КПСС ЦК юртбоахама производствана терко дукхагIа тIаяхийтача, тIаккха Московски обкома хьалхарчеи вокхи секретараша промышленноста деш дола кулгал тессе дут. Цу тIа а, областе юрта боахама производства лоаца дакъа доккха дац, къаьстта а ялат даккхара.

Планах, цхьа никъ болаш промышленностаи юрта боахамаи кулгал ца даро сенга кхоачаву дIахьокха йиш я цу тайппара Азербайджанах долча масалца а. Цкъа промышленности тIаккха юрта боахами хьалхадаха дезаш хул республика партийни организаци. Цхьабакъда, халкъа боахама цу доакъошкара кхоачамбоацараш шортига доах дIа. ЦIенхаштта кхоачамбоацараш да промышленности балхаца. Юрта боахаме тесса дита да цун лоархIамегIара доакъош — боамби лелабелгеи хьайбаш леладелгеи. Боамбе хьувкъами хьайбай продуктивностьи мехка эггара лохагIа я республике.

Партийни органий структура эргайоаккхилга вай дувцача хана эггара хьалха вай терко е еза вай партийни кадраех пайда дукхагIа эцара, уж дикагIа дIанийсъяра. Цу даькъе хIанзара партийни комитетий структура йолча хана цхьан оагIора леладу гIулакхаш, Iалашду производства цкъа цхьан оагIоннеи тIаккха вокх оагIоннеи квалифицированни кулгалделга: юрта боахама е промышленноста.

Массаза а, из яле а кхы яле а йолча областера партийни е советски кулгалхой харжарах дола дош хьалхашка эттача хана малагIа къоаставер-хьогI яхаш хул вай, цхьатарра дика гIулакхаш доахкача, из вале а кхы вале а волча кулгалхочун малагIча специальностах хоржаргва ца ховш: промышленность дика йовзар хоржаргва е юрта боахама специалист хоржаргва. Бакъдар аьлча, малагIа оттавича гIойле я партийнии советскии органашта кулгалде, масала, йоккха промышленность йолаши иштта кхы кIезигагIа лоархIам болаш юрта боахам боацаши йолча Челябински, Харьковски, Карагандински яраш санна йолча областашка?

Кадраш хоржача хана йоккхий халонаш нийслора парте обкомашта, крайкомашта, союзни республикай компартей ЦК-ашта дегIаена промышленность а юрта боахам а болаш йолча районашка парте райкомий хьалхара секретараш бахийтара дош къоастадеча хана. Цига а цу тайппара дувц малагIа хьожавича бакъахьа вар-хьогI яхаш: промышленноста е юрта боахама специалист. Практике нийслу, дукхагIча даькъе цу тайпарча районашка кулгалдеш бараш промышленность йовзараш а боацаш, юрта боахам бовзараш болаш. Цу дерригача хIамаша ловш кхоачаваь а е ца ловш кхоачаваь а, кадраш хоржача хана из дале а кхы дале а долча производства даькъа зулам хиларга кхоачаву.

Нагахьа санна нийса организационни структура корайоагIе вайга торо хургья хIанз йолла кадраш а йолаш экономика деррига доакъош боаррамагIа дегIакхувла.

10 миллион совгIа саг ва хIанз парте мугIарашка. 20 миллион гаргга комсомолецва мехка. Профсоюзашка ва 66 миллион къахьегамхо. Вай партии цо кулгалдеш йола организацеши — боккха низ.

Промышленносте, транспорте, гIишлош еча болх беш 3 миллиони 655 эзари коммунист вар ер шу долалуча хана, юрта боахаме — 2 миллион гаргга коммунист. Промышленносте, транспорте, гIишлош еча хIанз балха ва лакхера е юкъера специальни образовани йола 2 миллиони 546 эзари специалист, царех 2 миллионни 99 эзари инженер а техник а волаш; юрта боахаме болх беш ва лакхереи специальнии образовани йола 559 эзар специалист, цу даькъе 412 эзар агроном, зоотехник, ветеринарни болхло.

Декхар сенах латт аьлча, из латт экономика дерригача доакъошка партийнии советскии кадрех, Iилма-технически болхлоех нийса пайда эца, цар болх дикагIа вIаштIехьбаккха йиш хулийташ йола дика организационни структура лохилгах. Цу гIулакхаша новкъостал дергда вай резерваех пайда эца, парте XXII-ча съезда решенеш а цо тIаийца Советски Союзе коммунизм хьалъяра Программа а кхоачашъярга уж оттае.

Коммунизм хьалъяра декхарашка хьежжа эргаяха партийни органаш

Укх тIеххьарча хана Центральни Комитета Президиумо ЦК членашца, моттигерча организацей кулгалхошца дуккхаза а массе оагIорахьа а дийцад хIанз халкъа боахама партийни доал дара организационни структура дикагIа мишта ергьяр яха дош.

ЦК Президиумо кийчъяьча предложенеша лерхI лакхе денз лохе кхаччалца партийни органаш хьаяра ларде производственни принцип оттаянза яргйоацаши цу наькъаца промышленноста, гIишлош яра, юрта боахама хьаддагIа партийни хьалхле лелаелга Iалашданза даргдоацаши.

ХIанз укх сахьата партийни организацеш хьаяра производственни принцип вайцига чIоагIъеннай духхьал юххьанцарча организацешка. Опыто хьахьокх, коммунисташ цар производственни балха моттиге гIолла вIашагIтохаро керттера теркам производственни дешашта тIабахийта, цар балха кхыдола дерригa тайпаш — организационни, идеологически, культурни, кхетама балхаш кертера декхар кхоачашдара тIадерзаде партийни организацешка йиш хулийташ хилар.

Районни, городской, областной звенох аьлча, из яьй территориальни принципах. Иштта хьаяь партийни комитет деррига дешаш леладанза ялац, цун болхлой теркам дIа-юха боханза балац, производственни дешаш царга диллача кIезигагIа лоархIам барашца цхьан мугIаре увтт.

Лакхе денз лохе кхаччалца партийни органаш хьаяра производственни принцип данне а дац партийни организацеша быта, образоване, культура дешаш ца леладеш дутаргда яхилга. Иштта а доацаш, кертерачоа — производства дешашта — теркам тIа а бохийташ партийни организацей йиш хургья промышленнии юртбоахамеи производстваца хадданза бувзабенна бола организаторски а идейно-кхетама а болх хьаддагIа лелабе. **Цу тайпара, партийни органаш эргаяхара кертера чулоацам ба партеи цун органийи низаш коммунизм хьалъяра генеральни декхарш кхоачашдара тIадерзадеш вIашагIтохар.** ХIаьта парте кердача Программа тIа яздаьд партеи халкъеи кертера экономически декхар коммунизма материально-технически база хьаяр, общества материальнии духовнии рузкъаш шортта Iалашдар да, аьнна.

Хьожаргда вай партийни органаш, районни звеногара денз союзни республикашкеи КПСС ЦК-и кхаччалца мишта хьае лерхI.

Юртарча моттигага диллача керда партийни органаш хьаергья юртбоахама производстве, юрта боахама гIулакх деча учрежденешкеи организацешкеи, хIаьта иштта юртбоахама бедал чакхйоаккхача предприятешка бола коммунисташ цхьан партийни организаце вIашагIтохаргба. Цу партийни организацена хьалхле лелаергья юртбоахама производственни управлене партийни комитето. Промышленни предприятей, стройкай, транспорта партийни организацех аьлча, царна хьалхле лелаергья промышленни производствана хьалхле лелаяра йолча партийни комитето.

Партийни организацей болх производственни принципах эргабоаккхаш вай хьажанза даргдац юртбоахама производствана доал дара хьакъехьа мел бакъахьа я хIанз юрта йола административни делени.

Мохк административни бекъаш районаш хьахилар 1923 шера. Цу хана районашца йолаш яр къаьнара административни единицаш — волосташи уездаши. 1931 шера районаш яь а яьхар, мохк керда административно-территориально бийкъа а баькхар, кхо эзар гаргга район йир. Иштта районий доакъош дар цу ханарча хьалашка диллача доагIаш дар. Цу хана ахархой боахамаш кагий, къаьст-къаьста дар. Колхозаш хIаьтта вIашагIтеха а кагий а яр. Дуккхача юрташка партийни яраш меттел комсомольски ячейкаш а яцар. Юрта бахача наха юкъе политически болх белга Iалашдара районни организацеш хьае йийзар цу ханарча хьалашка хьежжа. ХIанз юртарча моттигера хьал геттара кхыча тайпара да — цига хьа а хиннай, чIоагI а еннай йоккхий колхозаши совхозаши, цар чу я партийнии комсомольскии организацеш, специалистий кадраш. ХIанз юртарча моттиге иштта административни доакъош хулга хиланза даргдоацаш дац.

КПСС ЦК сентябрьски Пленум хинначул тIехьагIа районаш йоккхий еш балхаш даьд. Цхьабакъда, цхьадолча даькъе районаш йоккхий яь йоллашехь а, хьалха а санна йоккхий йоацаш юс уж, ерригача районех 60 процент гаргга яраш хIаране чу 40 эзарнел кIезигагIа саг вахаш я, царех 14 процент — 20 эзарнега кхоачаш саг мара ца вахаш я. КIезига районаш яц 10 эзарнел кIезигагIа саг вахаш. Берригача мехка лаьрхIача юккъера хIара района 14—15 колхози совхози кхоач.

Иштта я юккъера цифраш. Бакъда кIезига районаш яц йиъ—ялх мара колхози совхози а йоацаш, хIаьта ший структурагеи штаташкеи диллача районни аппарат хIама ца эшшаш йоккхийча районашка яр миссел а йолаш.

Вай хIанз колхозашкеи совхозашкеи кертерча даькъе дика кадраш я. Цудухьа доал ду аппарат боарамбоаццаш йоккха хиларо правленешта, колхозий председателашта, совхозий директорашта совлен доал дара, цар шоаш ду доал а инициатива гучаяккхара торо а лохъярга вуг. Уж района цу е кхераш болх бе безаш хул — района цу е вокх болхлочо фу аргда-хьогI яхаш хьежа безаш хул.

Практико хьахьекхад хIанзарча хьалашка юрта моттиге кагий районаш хилар бакъахьа доацилга. Юртбоахама производствана ду доал тоаде дага долаш вай хIанзе а йоккхий яьй юрта районаш, территориальни производственни колхозно-совхозни управленеш а яь. Управленей балха опыто ше нийса хилар хьахьекхад. СССР-е ерригa а 961 управлени яр.

ХIанз йолаш йола цхьайола территориальни производственни колхозно-совхозни управленеш сов йоккхий хилара лоархIам а баь, моттигерча партийни органаша хиланза яргйоацаш лерхI цаIи ахи эзар производственни колхозно-совхозни управлени. Бакъда, хIаране кхетаду производственни управленей дукхал кхы хувцаргдоацаш а чIоагIденна даьнна а ца хилар, производственни хьалаш хувцадаларга хьежжа цу управленей дукхал а цар балха объем а хувцалургйоландаь.

Керда юрта производственни управленеш территорега а, бахача нахага а, юртбоахама производства объемага а диллача хIанз йолаш йолча районел дикка йоккхагIа хургья.

Масала, укх тайпара хургья Курски областа Дмитриевски производственни управлени. Курскии Белгородскии шин областо хIанз дIалоацача территоре тIа хьалха Курски губерни йолча хана 15 уезд яр. ХIанз цу шин областе 62 район я. Фу яр хьалха хинна Дмитриевски уезд? Цунна чуйодар 150 эзар саг вахаш йола 18 волость, 318 эзар гектар лаьтта дар цунга. Уезд цул тIехьагIа 4 района йийкъар: Дмитриевски, Хамутовски, Конышевски, Михайловски. Колхозий, оахача а вешта долча а лаьттан, бахача наьха дукхалга диллача кхычарна юхе йоккхий яц уж ерригаш а. Цхьабакъда, цар хIаране я тоъал йоккха районни тайпа-тайпарча учрежденей аппарат.

Курскии Белгородскии областашка. вешта аьлча хьалха хиннача губерне территоре тIа 62 юрта района метта 22 производственни управлени е лерхI. Кердача Дмитриевски управлене хургья 260 эзар гектар лаьтта лоаца 70 колхози совхози. Из гIулакх нийса хилар гуш да аьнна хет сона. Вай хьахиннай кадраш, колхозаши совхозаши йоккхий яьй, районашта юкъера а царна чура а бувзамаш тоадаьд, иштта кхыдараш даьд.

Юртарча партийни органех долча дешага хьожаргда вай. Опыто хьагойтад, КПСС ЦК мартовски Пленума решенех яь юрта боахама доал дара керда органаш — территориальни производственни колхозно-совхозни управленеш шоаш дика хилар хьахьекхалга. ХIанзарча хьалашка цу органашка толамца хьалхле лелалургья колхозно-совхозни производствана, юрта боахама деррига доакъош дIахо а лакхлулгеи дегIадоагIилгеи Iалашдергда.

Цун лоархIам а баь, моттигерча партийни органашта нийса хет тIехьа тIайоагIача хана а юрта парте райкомаш ца хилар. Цар метта хилийта лерхI колхозий, совхозий, хIаьта иштта юртбоахама производстваца ювзаенна йолча Iилма-тохкама, культурно-просветительни, медицински учрежденей, дешара заведеней, кхыча организацей партийни организацешта хьалхле лелаергйола производственни колхозно-совхозни управленей партийни комитеташ.

Парте хьалхара райком а ца хулаш, производственни управленешка партийни комитет е хIана лерхI аьнна хаттар отта тарлургда цхьаболча новкъостий. Из ду партийни комитеташа эггара хьалхарча даькъе юртбоахама производствана доал дергдолаш.

Производственни лостам кертердар да. Цу кертерчун йоакхо еш яха еза партийни комитеташ, коммунизм хьалъеча кертердар — из экономика, из производство, из сага ваха эша материальнии духовнии рузкъаш хьадара тIехьа лоаттабу къовсам хилара сомал йолаши уйла еши хила еза.

Производственни колхозно-совхозни управленей партийни комитеташ яхкаро юртбоахама производствана деш дола доал тоаде доагIа. Производственни управленей партийни комитетий болхлой число хIанзарча районни организацей аппаратаца нийсдича дикка лохдаь хила деза.

Кертердар — из производство хилар цIаькха а белгалдаьккхача бакъахьа да. Нагахь санна юкъарчал доаццаш производстве мела кадраш, мела организатораш хуле, район оале а е производственни управлени оале а, цунах гIулакх тоалургдац. ДикагIа бола нах производства тIа бахийта беза.

Союзни республикай компартей ЦК-ша, парте обкомаша, крайкомаша лерхI производственни колхозно-совхозни управлене партийни комитета керте секретарь латтаргволаш. Цу партийни комитеташка хилийта лерхI инспекторий парторганизаторий группа, секретара ши заместитель. идеологически организационнии отделаш. Партийни комитетий, штаташ хила еза йоккхий йоацаш. Гучох, бакъахьа хургда организационнии идеологически отделий заведующеш парткома секретара заместителаш хилча.

Инспекторий-парторганизаторий группа колхозийи совхозийи партийни организацешка хьожаргья, кертера декхар — юрта боахама продукташ дукхагIа йоахилга кхоачашдеча новкъостал дергда царна.

Городашкеи городашта гонахьарча зонашкеи ядача промышленноста предприятей, транспорта, бувзама, гIишлош яра партийни организацешта хьалхле лелаергья, хIанз санна, парте городской комитеташа.

Парте горкомаш йоацача керда йоахкача производственни управленей территоре тIа ядача предприятей партийни организацешта хьалхле лелае зональни (кустовой) промышленно-производственни партийни комитеташ е йоах союзни республикай компартей ЦК-ша, парте крайкомаша, обкомаша.

Белгалйоах аз районни а йоацаш, промышленни-производственни партийни комитеташ, вешта аьлча территориальни а йоацаш, производственни принципах хьаяь комитеташ.

Юртбоахама производственни управленей партийни комитеташ, промышленно-производственни зонай (кустай) партийни комитеташ шоай берригача балха тIехь хьалхле лелае декхарийла я городскойи районнии организацех йолча КПСС Устава йоаггIача положенешца, парте хIанзарча райкомий, горкомий ерригача бокъонех пайда эца.

Городскойи районнии централшта гаьна яда йоккхий предприятеш йолаш цхьадола областаши республикаши хилара лоархIам а баь, 500-нел тIех коммунист волча предприятей парткомашта йоаггIаш йола уставни бокъонаш яла оттаду, уж парте промышленносте гIолларча обкомашта, крайкомашта юкъарчал доаццаш кара а хургйолаш. Из предложени хьаллаца мегаргья. Цхьабакъда, цу партийни организацешта юкъе чубоагIаш духхьал цу предприяте болх беш бола коммунисташ мара хила йиш яц. Кхыча кагийча предприятешкара коммунисташ царна тIачIоагIбеш искусственно хьае йиш яц иштта йола парткомаш.

Юрта боахама, промышленноста, юрта производственни управленешка гIишлош яра партийни хьалхле лелаяра кердача структурах йола моттигерча партийни органий предложенеш, гучох, нийса я, хIана аьлча лакхе денз лохе кхаччалца парторганизацеш хьаяра производственни принципо маяххара уж йоландаь.

Областашкеи краяшкеи партийни органаш эргаяхара дешага хьожаргда вай. ГIулакх дикагIа кхетадара хьаэцаргья вай, масала, Московски область. Областе вах пхи миллион совгIа саг, цига я 34 юрта район, 67 город, 300 колхози совхози. Московски областа промышленни предприятей валовой продукце объем мел йоккха я дийцад аз. Областа партийни организаце мугIарашта юкъе ва 274 эзар коммунист. Областа колхозашкеи совхозашкеи парте 32 эзар члени кандидати ва. Областной парторганизаце болх беш я парте 22 юрта райкоми 27 горкоми, царех 12-не промышленни яраште мо, юрта парторганизацешта а хьалхле лелаю. Областе хьаяь я бархI территориальни колхозно-совхозни управлени.

Московски областе йилла лерхI парте ши обком; царех цхьанне промышленни производствана хьалхле лелаергья, вокхо — юртбоахама производствана.

Парте промышленни производствана хьалхле лелаяра обкома чуйоагIаргья верригa а 220 эзар коммунист вола промышленноста предприятей йиъ эзар гаргга юххьанцара парторганизаци, парте 32 горком. Парте юрта боахама хьалхле лелаяра Московски обкома чуйоагIаргья 50 эзар коммунист вола эзар совгIа юххьанцара парторганизаци. Областе хургья производственни колхозно-совхозни управленей 12 партийни комитет.

Шоана гуча тайпара, деррига а дикка хьадда декъалу. Парте цу а вокх а обкома ший низаш дIадахийта а производствана хьадда хьалхле лелаелга Iалашдара моттиг я.

Кердача структурах обкомий аппарат хIанз санна йоацаш кхы тайпа хургья. ХIанз укх сахьате парте обкоме пхиъ секретарьи итт отдели я. Парте промышленни производства обкоме хила мегаргвар шиъ секретарьи царга хьежжа йола отделаши. Парте юрта боахама Московски обкоме а иштта шиъ секретарьи хиланза яргйоаца отделаши хила мегаргьяр. ХIанзарча хьалах обкома кхыбола секретараш тIаэца хIама ца эшшаш бIарчча ди эш, хIаьта болх маца бергба?

Цу тайпара нийсъяь хургья промышленностаи юрта боахамаи лелаеш йола партийни хьалхле Российски Федераце кхыча областашкеи краяшкеи а.

Парте промышленнии юрта боахамеи обкомаш, крайкомаш йоахкача ерригача областашкеи краяшкеи юлларгья ше-ше къаьста-къаьста йола шиъ къахьегамхой депутатий Совети цар исполкоми. Царех цхьаннеша промышленни производстве болх беча наха гIулакх дергда, вокхар — юртбоахама производстве болчарна.

Союзни республикай республикански партийни органаш эргаяхара дешага хьожаргда вай.

Бакъда, хIара союзни республике хьалха санна хила йоагIа ерригача республикана, ерригача экономикана, ерригa коммунизм хьалъяра цхьа хьалхле лелаергйола Центральни Комитет.

Промышленностеи юрта боахамеи партийни организацешта хьалхле лелаяра хIа-

(ДIахододар 3-ча оагIо тIа).

Новкъоста Н. С. Хрущева доклад

ра союзни республика Компарте ЦК шиъ бюро е еза: цхьа ЦК Бюро промышленни производствана хьалхле лелаяраи вож ЦК Бюро юртбоахама производствана хьалхле лелаяраи. Юрта боахама бюрои промышленноста бюрои ЦК Президиума хьалхленца болх беш хургья. ХIанз ЦК Президиум йоацача республикашка йича бакъахьа я из.

Промышленноста бюрои юрта боахама бюрои болх Президиумо ший балха порядкана тIаберзабергбоацаш гIулакх оттаде деза. Нагахь санна вай ши бюро йича, хIаьта союзни республика Компарте ЦК Президиум цу бюрошта доал де, цар балха гIулакхашта юкъелелха, царна команда е йоалалойя, цар балха башхалонаш ца лоархIе, тIаккха кердача структура дикадар дахьаргдац. Иштта гIулакх эттача шаккхе а бюро баргал теха хургья, цар инициатива ийнхка хургья. Цунах гIулакха зулам дарг-да, реорганизаце бала боагIа пайда а лургбац. Цун а вокх а бюро автономи шерра хургйолаш лоархIам банза баргбац.

Российски Федераце масштабашка халкъа боахама хьалхле лелаяра хIанз йолаш йолча КПСС ЦК РСФСР Бюрол совгIа КПСС ЦК РСФСР промышленни производствана хьалхле лелаяра Бюрои юртбоахама производствана хьалхле лелаяра Бюрои хила еза.

Украина Компарте ЦК-а а ший структура цу тайпарча планах эргаяккха лерхI. Структурах йола иштта предложенеш юкъейоалаяьй кхыча союзни республикай компартей Центральни Комитеташа а.

ЦК РСФСР Бюрорчеи Украина Компарте ЦК-арчеи новкъосташа йоккхий экономически районаш ярах дош оттадаьд. Масала, Российски Федераце хIанз йолаш йолча 67 совнархоза метта 22—24 халкъа боахама совет, хIаьта Украине йолча 14-не метта 7 халкъа боахама совет. Уж предложенеш хьаллаца мегаргйолаш я. Йоккхий яьча экономически районашта юкъейодача промышленни производствана кулгалдеча парте обкомий балха координаци дикагIа мишта ергья яха дош отт. Бакъахьа хила мег цу гIулакха РСФСР-е промышленни производствана кулгалдеча ЦК Бюро отделаш йича, уж отделаш йоккхий яьча экономически районашка а хургйолаш: хIаьта Украине — ЦК промышленни производствана кулгалдеча ЦК Бюро отделаш.

Бакъда из духхьал лерхIаш дола хIама мара дац. Уж тайпа отделаш хьае ца эша а мег. Уж тайпа отделаш хьае сихвала везац. Дукххача областий предприятеш вIашагIтохаш йола йоккхий совнархозаш ехкача балха координаци яра уж тайпа отделаш эша мег. ХIаьта дикагIа хила а мег балха координаци ийшача ЦК промышленноста Бюро викалаш хан-ханнахьа моттигашка дIаухийтилга вIаштIехьдаккхар.

Мукъаба сона компартей ЦК-ашка еш йолча органий порядках, цар декхарех, аппаратах хета цхьадараш дувца.

КПСС Уставага хьежжа ЦК Президиум. хIанз санна, ЦК Пленуме хоржаргья. Доакъошта йола бюрош Президиумо вIашагIа а тохаш ЦК Пленумо чIоагIъергья.

ХIара республиках йолча еррига предложенешка хьажа эшаш дац. Пленума балха юкъе дакъа лоацача союзни республикай компартей ЦК секретарашеи кхыча новкъосташеи шоаш къамаьл деш, хетаргахьа, ювцаргья хIара республика башхалоний лоархIам а беш партийни органий организационни структурах еча мероприятех йола предложенеш.

КПСС Центральни Комитета оагIонгахьара хьаддагIа промышленностаи юрта боахамаи хьалхле лелаяр духьа ЦК Президиумо нийса доагIаш лерхI ЦК промышленни производствана кулгалдара КПСС ЦК Бюрои юртбоахама производствана кулгалдара КПСС ЦК Бюрои хилар.

Юкъерча Азен республикай хьалхле лелаеча болхлошца совещанеш еча хана дийцар Юкъерча Азен еррига республикай промышленноста хьалхле лелаергйолаш цаI йола орган Юкъерча Азен халкъа боахама совет йича бакъахьа хилар. Цу принципах е уйла ю юрта боахама дикагIа хьалхле лелаяра лаьрхIа боамби лелабара Юкъерча Азен управлении, ирригаце а совхозий гIишлош яра а Кертера управлении, хIаьта иштта Юкъерча Азен республикашка капитальни гIишлош яра хьалхле лелаю цаI йола орган — Средазстройи.

КПСС ЦК Президиума хетачох, Юкъерча Азен республикай хьалхле лелаеча болхлоша хьал а лоацаш, КПСС ЦК Президиумо юкъарчал доацщаш хьалхле а лелаеш болх бергбола КПСС ЦК Юкъерча Азен бюро е еза. Бакъда, цу бюрос шийна тIаэцаргьяц союзни республикай партей Центральни Комитетий функцеш. Къаьгга гуш да, республика дерригача вахара хьалхле хьалха а санна союзни республика Компарте Центральни Комитетага юсаш хилар. Средазбюро кертера декхар да промышленноста, гIишлош яра, юрта боахама деш дола доал тоадара Юкъерча Азен республикай партийни органашта новкъостал дар, цу республикай партийни, советски, боахама органий балха координации барти бар.

КПСС ЦК Сердазбюро хилийта лерхI председатель, заместителаш, бюро членаш болаш; цу бюрона юкъегIоргба Узбекистана, Таджикистана, Киргизе, Туркмена Компартей ЦК хьалхара секретараш, Средазсовнархоза председатель, Средазстройя начальник, боамби лелабареи ирригаце а совхозий гIишлош яра а Кертерча управленеи начальникаш.

Фу толашагIа хургья вайна промышленностаи юрта боахамаи лелаеш йола хьалхле тоаяра ю керда организационни структура?

Цкъа-дале, производственни принципах партийни органаш хьаяро йиш хулийтаргья производство дегIайоалаяра кертера дешаш кхоачашдара парте, партийни организацей дерригa низаш тIадерзаде, хьаддагIа а планах майоагIараl а промышленностаи юрта боахамаи хьалхле лелае.

ШозлагIа-дале, партийни органий кердача организационни структура хьахулийтаргда партийни болхлой производства экономикеи техникеи кIоаргагIа йовзара а довза а довзаш практически декхараш кхоачашдара а хиланза дардгоаца хьалаш.

КхозлагIа-дале, производственни принципах партийни органаш хьаяро хьахулийтаргда вай халкъа боахама кхоачамехи торонехи биззагIа пайда эцара эша дика хьалаш, промышленнии юртбоахамеи производстве кердадолчоа, дикагIчоа никъ цIенбергба. Iилманна, техникана, дикагIа йолча опыта гучадаьнна кердадараш чехкагIа юкъедоаладе йиш хулийтаргья.

ДиазлагIа-дале, партийни органаш кердача тайпара хьаяро дикагIа йиш хулийтаргья производство йовзаш а боахама доагIаш долча доакъой опыт йола а болхлой хьалхле лелаеча партийни балха тIа нийсагIа харжа.

ПхезлагIа-дале, партийни органашка йиш хулийтаргья партеи правительстваи директиваш кхоачашъяра тIехьа дикагIа тIахьожам лоаттабе.

Цхьабакъда, чIоаггIа дага лоаттаде деза партийни органий, хIаьта иштта промышленностаи юрта боахамаи доал дара органий эггара дикагIа йолча структура а дог даьхар лург ца хилар, нагахьа санна вай производствана хьалхле лелае йоаггIаш йола промышленни е юртбоахама производство дика йовза, парте гIулакх бахьан долаш революционни деналца къовсам лоаттабе кийча бола, хьинар дола, талант йола организатораш ца оттабойя. ХIаьта уж тайпа кадраш вай йолаш я.

Партийни, советски, кхыча органашта кадрашца комплектовани яра хьакъехьа бе безача балхо къаьстта бехктокхам тIабулл союзни республикай компартей ЦК-ашта, парте обкомашта, крайкомашта, уж декхарийла я теркамцеи кхетамцеи болхлой дIаюха нийсбе а царех пайда эца а, цу доккхачеи боккха лоархIам болчеи гIулакха тIехь гIалаташ ца дувлийта.

Партийни, пачхаьалкхен, боахама строительства цхьайолча участкашка дола кхоачамбоацараш дашха доагIа кадраш нийса лаха а дIа-юха оттае а вайна ца харца.

Мегаргбоаца болхлой йIаьххача хана хьалхле лелаеча посташ тIа бусаши гIулакх дерригa а дохадаьчул тIехьагIа мара дIа ца боахаши йола зенне практика янне а лелаяйта йиш йоацаш лархIа еза. Цхьайолча областашка, краяшка, республикашка болаш ба кердачун уйла йоаца, цхьабакъда «хувца йиш йоацарий» ранге оттабаь болхлой. Цар болх во бу, царна дагадац гIулакх дикагIа вIаштIехьдоаккхаргхилар, шоай метта кхыбола, промышленнии юртбоахамеи производствана дикагIа хьалхле лелае ховргдола нах оттабе йиш хилар.

Коммунизма материально-технически база хьаяра декхараша дIадех партийни, советски, боахама органашта кертте специальни образовании балха практически опыти йола болхлой оттабар. Балха дукххача шерашка Iоаяь опыт йола кадраш къонача, хьинар долча новкъостащца вIаши нийсъе хар. Специальни образовани йоаца нах хьалхле лелаеча гIулакхаш тIара цIенбаь дIабаха декхарийла дац вай.

Дукха ба башха-дика практикаш а талант йола производства организатораш а. Уж мамогга хьаллаца а специальни знанеш Iомаяра царна новкъостал де а деза.

Мехка къамашта юкъе даим дIа-юха хувцаш я квалифицированни кадраш, коммунизм хьалъяра масштабаш шерагIа ме хул, уж хувцамаш дукхагIа хургда. Дукхача къамех латта вай пачхаьалкхе дегIаяра опыто хьех, кадрашца вIаши дIаюха вошал тIехьа новкъостал деш ца хилча йиш яц производительни низаш пайданеча оагIорахьа дегIадоагIилга Iалашде, къаьст-къаьстача республикай хьашташ пачхаьалкхен хьашташца нийса цхьана тарде, яхаш. Уж положенеш хьалхаленна а лувцаш партийни комитеташа шоай болх дIахьоргбола гIулакх данза даргдац.

Вай кIоаргга дог тийша да халкъа боахама доал дара йолча хIанз ювцаш йолча партийни органий кердача структуро XXII-ча съездо хьалхашка оттадаь декхараш кхы а толамегIа кхоачашдара партена новкъостал дергхиларах.

Новкъостий! Аз дийцар шоана халкъа боахама деча партийни кулгала организационни хувцам беш дола керттера лостамаш. Из хувцам организационни хьисап долаш ба ях вай. Цхьабакъда, нагахьа санна шерра коммунистически общество хьалъеча хьалашка парте организаторски болх общество дегIаяра хоадамболлача лоархIамера хилара хьисап дича, кхетадеш да, из дош Iалаьмате боккха политически лоархIам болаш хилар.

Вай ленински парти—доале латта парти, хIаьта цо ший болх барга, халкъа боахама деш дола доал вIаштIехьдаккхарга хьежжа хургда коммунизм хьалъяра сийлахь-йоккхий планаш кхоачашъелга а. Парте политикана ларде яхкаьй марксистсколенински Iилма принципаш. Цо общества кулгалду общество дегIаахара йолча объективни закономерносташка хьежжа. Духхьал цу гIулакхо йиш хулийт партега общества вахарера керда, прогрессивни хIамаш ханнахьа хьагучадаха а дегIакхувла а, наьха творчески инициатива хьаллоаттае.

Кхоачашде аьнна парте белгалдаьха хIамаш уж бале а кхы бале а болча наха субъективно ловраша хьалхадаьха а доацаш, политическии экономическии гIойле хиларо, парте халкъа боахама деш долча кулгала ленински принципаш кхы а боккхагIча боараме дегIакхувланза ярг ца хиларо хьалхадаьха да.

II.

Технически политикана деш долча кулгала централизаци яри экономически строительствана деш дола доал эргадаьккха тоадари

Новкъостий! Мукъа ба сона хIанз вай экономика дегIаахара темпаш сихъелга дуккхача даькъе шоаш кхоачашдарах тийша долча цхьадолча технически политика, планировани эргаьккха тоаяра, боахама доал дара методаш тоаяра дешаш дувца.

Вай мехка коммунистически общество хьалъяра Программа толаме кхоачашъе йиш яц технически прогресс мамогга сихца йича, Iилманеи техниканеи керда карагIдаьннача хIамаех халкъа боахаме шерра пайда эцаш ца хилча.

Йизза бокъо а йолаш ала йиш я вайга технически прогресса даькъе укх тIеххьарча шерашка боккха болх баьб, аьнна. Гучох, хьаштдац вай даьхача толамех цIаькха дувца. Уж массанена а довзаш да. Технически прогрессе даьхача толамий бе боаггIача тайпара лоархIам а беш, вай декхарийла да парте терко Iилманеи техниканеи карагIдаьннарех халкъа боахаме пайда дукхагIа эцара дешашта тIаерзае.

Промышленностерча технически прогресса дешаш

Эггара дикагIа йолча машинашцеи приборашцеи цхьана хIанз а кIезига арахецац вай промышленносто къаенна оборудовании материалаши. Керда техника, прогрессивни технологи, дикагIа йола опыт кийчъяь вIаштIехьйоаккхилга, къаьстта а производствана юкъеозилга чакх ца доалаш шераш доахаш моттигаш хул касткаста. Халкъа боахама маэшшара сиха дегIаахац экспериментальнии опытно-промышленнии базаш.

ХIанад из ишта? Технически политика хьаддаи нийсеи чакхъяхара новкъарло еш дола керттера бахьанаш кертахдаха безам ба са.

Промышленностанеи гIишлошъяраи деш дола кулгал эргадаккхаро торо хилийтай экономически районашка Iилма-тохкамеи проектно-конструкторскии балхаш дикка шерде.

Цунах, шекало йоаццаш, беркат даьннад технически прогресс сихъяра. Цхьабакъда, кхы цхьаькха оагIув а я цу процесса: совнархозашка кагий, вIаши хьда, дуккхача отраслей Iилман-технически учрежденеш хьаяро вIашагIдаьхад Iилмани конструкторскии низаш. Юкъарчал доацщаш шоай доалахьа отраслеви Iилма-тохкама, проектни, конструкторски организацеш а йолаш, алхха шоашта эшача гIулакхашта уж лелае эттай дуккха совнархозаш, мехка цаI мара йоацача технически политика хьашташ, производствана специализации кооперировании елга диц а далийта.

Iилмани проектнии учрежденей низаш вIашагIдаьха хиларо халача ца хьош диса йиш яц халкъа боахама доакъошка цаI мара йоаца технически политика чакхйоаккхилга, цо юхадетт производствана шеррача боарамагIа специализаци елга. Хьаэцаргда вай, масала, машинаш хьаелга. Укхаза болх беш я йиъ бIаь гаргга Iилма-тохкамеи проектнии институташ, эзарнел совгIа шоай лоIамера конструкторски бюрош, царех алхха ворхI процент гаргга мара яц автоматизацеи машинаш яреи Пачхаьалкхен комитета чуйоагIаш. Цу тайпарча хьалех вIаштIехьдаргдий комитета машинаш хьаелга эшшача технически боарамагIа хулга Iалашде, ха кхоачаеннача, къаденначоа меттел кердадар, прогрессивнидар сихха юкъекхувла?

Iилма-тохкамеи проектно-конструкторскии организацеш екъаенна хиларах машинаш яреи технологически процессаш кийчъяь вIаштIехьъяхареи даькъе цхьанне даьр вокхар а шоашкара юхадеш нийслу, цу тIа а хIара организаце ши-ший конструкцеши технологии увттаю, хIаране ше-ше ю велосипедаш, яхар морг хул цунах. Из ишта хилча, оборудованена типизации узлашта а оатхалашта а унификации елга-м укхаза вIалла дувца а мича деза. ХIаьта производствана специализаци яра лард-м из ма йий.

Хьажал, фуд тракторaш хьаеча доаллар. Укхаза тракторашта, тракторий двигателашта, агрегаташта лаьрхIа 30 специализированни конструкторски бюро я; цу бюрошка кхо эзар гаргга конструктор ва. Ялх союзни республике я уж, хIаьта царна доал деш 18 совнархоз а я. Керттерча параметрашкеи бе безача балхагеи диллача цхьатарра я Харьковскии Волгоградскии заводаша еш йола гусеничнии тракторaш, цхьабакъда, дуккхача узлашкеи оатхалашкеи диллача вIалла тара яц уж. Цу трактор тIа а вокх трактор тIа а оттаяь двигатель цхьан конструкцех я, цхьабакъда, двигатела опораш хIара заводо ши-ший тайпара яьй. Лелара системаш, гусеницаш, тIаоттаю устройстваш, кхыметтел кабинаш а бе-башха я тракторий.

ГIулакх кхы дикагIа латтац автомобилаш еча промышленносте а, укхаза ткъаь йиъ совнархоза чу а йоагIаш, шовзткъа гаргга конструкторски бюро я. Тракторaш хьаеча дувлараш санна айпаш да конструкторски низаш декъаденна хиларах укхаза дувлараш а.

Турбинаштеи генератораштеи проекташ увттаеча низашта централизации концентрации яь ца хиларах дукха зе хул мехка. «Электросила», «Электротяжмаш» яхача, Новосибирски турбогенераторни заводий конструкторски бюроша хIаране къаьст-къаьста «ший» машин хьаю, цунах вIалла ца эшача боарамагIа дукха хул бIарччача машиний санна, къаьст-къаьстача узлай а тайпаш, халагIа хул электростанцеш хьалъелга, комплектаци елга, царга болх байтилга.

Мехкарча 17 конструкторски организацешка декъаденна да радиоприемникаши телевизораши хьаяра къахьегаш дола конструкторски низаш. Телевизораш хьаелга вIаштIехьдаьккхад 19 заводе, хIаьта радиоприемникаш хьаелга — 32 заводе. Тайп-тайпарча городашкарча цу заводаша хьаю телевизораш конструкцега а габариташка а диллача бе-башха я, хIаьта радиоприемникаш цхьан классах я. 1962-ча шера хьаеш йола телевизораш 12 тайпара я, хIаьта радиоприемникаши радиолаши—47 тайпара.

Из ший тайпара очковтирательство йолаш а кIезига нийслац. Боккъалдар аьлча дукха радиоприемникаши телевизораши я алхха басар бе-башха хиларцеи габариташ бе-башха хиларцеи мара эргайоацаш: цхьанне вогIа ю, вокхо дикагIа ю, хIаьта цхьанне цIи я «Беларусь», вокхан цIи я «Киев». Еррига башхало из я.

Цхьанна хIаманца бекхам а ца беш, уж тайпаш иштта дукха хиларо халача хьо телевизораши радиоприемникаши дукха арахецилга вIаштIехьдоаккхилга, юхадетт къахьегама овсарле лакха йола механизированни оборудовани юкъеозилга, торо хилийтац продукцега дIадодар чухнахьа даккха а из дикагIа хилийта а. Тамаш е а ягIац, цхьан тайпара приемникаши телевизораши хьаярга дIадодар чIоагIа совгIа-эшашагIа хиларах. ТIаккха тамаш яц, цхьан тайпарча приемникий а телевизорий а маьхаш чIоагIа бе-башха хилар. Цу тайпара телевизораш дукххача серех хьаелга вIаштIехьдаьккхача Воронежски совнархоза радиозаводе бодар миссел цаIи ахи мах дIабода Бакински радиозаводе «Рекорд» яха телевизор хьаярга. Нагахьа санна, масала, Баку телевизораш хьаярга дIадахачунца маьхаш нийс а деш, вешта аьлча Воронежерчул цаIи ахи мах дукхагIа боаккхаш телевизораш йохка баьлча, тIаккха фу аргдар уж ийеча наха республика кулгалхошка?

Конструкторски низаш декъаденна хилара Iилма-тохкама учрежденей, конструкторски бюрой, проектни организацей балхаца параллелизм хилара масалаш кхы а дуккха доаладе йиш яр. Сона хетаргахьа, из эшац, хIана аьлча, уж тайпа масалаш шоай практикацара дувца йиш йолаш ба ЦК членаш а ЦК Пленуме дакъа лоацаш бола кхыбараш а.

Мел дукха Iилман болхлой, конструкторски бюрой болхлой ба цхьан тайпарча юртбоахама машиний конструкцеш увттаеш, мел дукха нах ба производства тайп-тайпарча доакъошта лаьрхIача станочни оборудоване проекташ параллельно кийчъеш! Дерригa а хIана доладац аьнна, юххьера дIадоладара тIакхувш я параллельно балхаш деш йола итташ, бIаьш конструкторски учрежденеш. Нагахьа санна халкъа боахама белгталарча даькъа эшар лоаттадергдолаш хIара конструкторски бюро, тохкам беш йола хIара институт ший балха хьадда лостам болаш а хургйолаш, уж низаш хьисапаца вIашагIтехача вай сихагIа кхоачашдергдар воай халкъа боахам хIанзарча оборудованеца Iалашбара декхар. ТIаккха вай дуккха а кIезигагIа довргдар рузкъа а ха а, сихагIа производствана юкъеозаргьяр Iилманнеи техниканеи гучаьянна кердагIа йола говзалаш.

Капитализма экономика, ховш махиллара, вайчоа тара ахац дегIа. Цхьабакъда, кхыметтел чIоаггIа конкурентни къовсам лелабеш йолча капиталистически мехкий промышленносто а шерра специализации централизации ю конструкторскии Iилма-тохкамеи организацешта.

Капитализма хьалех конкуренце тIехьара тIатет керда техника производствана юкъеозилга. ХIалак ца хилар духьа предприятешкара станочни оборудовани даиман керда йоах капиталистически фирмаша. Цхьайолча фирмаша, масала, итт шерал дукхагIа болх байтац шоай предприятешка станочни паркага, хIана аьлча из оборудовани тишлу, морально къалу. ХIаьта капиталисташта хов, къаенна оборудовани лелаеш хилча дикагIа йолча оборудованеца болх беш йолча фирмашца конкурентни къовсам лелабе шоай низ кхоачаргбоацилга.

Нагахьа санна капиталисташа а из дойя, вай планови социалистически системага йиш я производства технически прогресс сихъяра, хьаеш йола продукци алсамъяккхара, из дикагIа хилийтара ший аьттонех кхы а толамегIа пайда эца.

Шоай хьинар а творчески лехамаш а дикагIчоа тIадерзадар, цар юкъара гIулакх хьалхадаккхар ловш ба хIара предприятера инженераш, конструктораш, техникаш, болхлой. Цхьабакъда, дуккхача нахеи коллективашеи деш дар декъалу, вIаши товсалу, хIаьта из бахьан долаш чIоаггIа кIезиглу дерригача халкъа цунах хьабоалаш бола пайда. Социалистически производства хьалех магийта йиш йолаш хIама дий из, новкъостий? Социалистически система берригача аьттонех, цу даькъе Iилман-технически прогресса сфере а, вайна бизза пайда эца ца хара тешал деш доацалий-теш из?

Ховш да, конструкторски гIулакха кулгалдара централизаци ярца, дикагIа дола тайпа машинаш хьаяра конструктораша лелаеча творчески яхьа дешаш дIадоалаш ца хилар. Нийсса кхыча бесса, шерра торонаш хьае еза творчески уйлаши инициативеи гучаяхара.

Халкъа боахаме Iилман-технически гIулакхашта деча доалаца доккхий кхоачамбоацараш хиларца мара, кхыча хIаманца дашха йиш йолаш дац Iилманнеи техниканеи гучаьянна говзалаш юкъеозилга мела лелаш хилар.

Конструкторски низашта централизаци ярах Iалаьмате дукха пайдаш дувл капиталисташта. Масала, Америка ВIашагIкхийттача Штатий автомобильни промышленносте конструкторски низаши еррига производства 90 проценти керттерча кхаь концерне вIашагIтеха да — «Дженерал моторс», Форд, Крайслер. Из гIулакх чIоаггIа экономически пайдана да.

ТIаккха вай де мегаргдеций капиталисташа деш дола рациональни дар, экономически пайданна дар? Планови боахама хьалех дуккха а аттагIа а ма дий из дерригa чакхдаккха, капиталистически конкуренце хьалегIарчул. Цхьа ха яр, — культ личности хинна ха я аз ювцар, — вай мел дар — цхьаккха а дувцилга йоацаш тIехдаьнна дика а да, доазол дехьара мел дар — иштта дувцилга йоацаш во а да, яхаш йола уйла кертагIа йоахаш. ХIанз мукъагIа культа ха дIа ма яьннаий. Вай дагакхаба беза В. И. Ленина баь хьехам — нагахьа санна из эшаш хуле, капиталисташкара хьаIомаде ха деза, царгахьа долаш дола хьакъале а пайдана а дар хьаэца деза.

Машиний дика образецаш цхьайолча вай конструкторски бюрошка дIакхаьчача, эргаьхе, цар уж во еш моттигаш а нийслу. Укх тайпара масал доаладергда аз.

Японера эца а ийца кIадаш деча Глуховски комбинате дIаоттаьяр кIадашта тай хьувзача машиний парти, лаккхара вытяжка ю — 700-нега дIакхоачаш, вешта аьлча, серийни йолча даьй-мехка машинел 15—18-зза дукхагIа — приборaш а йоахкаш яр уж. Японски машина керттера узел вытяжной прибор я, цун конструкце тIа болх беш итташ шераш даьхад японцаша. Японски машинаш юкъеозарах технологически процесс лоацъелар Глуховски комбинате. Вай конструкторски бюроша хьаю 140—200-нел вытяжка тIех ца йоалаши хьадеш дола тай вогIа долаши йола шоай конструкцех приборaш а йоахкаш йола кIадашта тай хьувзача машиний образецаш. Цхьабакъда, уж опытни машинаш а йистеяланза я, тохкам беш мара яц, 40-нега дIакхоачаш мара вытяжка ца ю кIадашта тай хьувза машинаш хьаю хIанз а промышленносто. Шоана гучча тайпара, японски машинел дуккха а кIезигагIа я цу машиний балха овсарле.

ХIанз дукха ха йоаццаш Туркмене мехкдаьтта промыслашка сога хьахьекхар бурув тохара керда агрегат —электробурув. ХIанз долчча тайпара турбиннии роторнии хьисапе бурув деттарал дуккха а толашагIа я из башха-дика машин, цо торо хулийт мехкдаьттаи газовии кIоаргача скважинашта дуккха сихагIа а дарегIа а бурув детта. Электробурув геттара дезаденна а из чIоагIа дика лоархIаш а ба туркменски мехкдаьттахой.

Мехкдаьтта доахача мехкарча кхыча районашка электробурув юкъеозилга мишта латт хьежача сога хоам хилар, из хьадаь ткъаьх совгIа шу даьннадале а, из производствана юкъеозилга мела латт, аьнна. Халкъа боахама селла боккха лоархIам бола из оборудовани хIанз а шерра дIа ца яржар хIана дол-теш? Геологически чоалханерча хьалех массаза а цунца тешшаме болх бе йиш ца хулийта электробуро цхьадола конструкторни кхоачамбоацараш кертагIа доах бурув тохара мастераша. Электробуро конструкци вIаштIехьйоаккхаш Iилма-тохкама ворхI институти кхойтта конструкторски бюрои йоалла массехк шу да. Цхьабакъда, гIулакха практически бехктокхаме цхьаккха а яц, цхьанне вокханна дIатIадехк, хьадеха цхьаккхе а яц.

Е хьаэцаргда вай цхьаькха масала. Iилмои практикои моццагIе а бакъдаь хьахьекхад, мартеновски а ца доаккхаш, кислородно-конвертерни хьисапе болат даккхар пайданагIа хилар. Цо торо хулийт, капитальнии эксплуатационнии дIадодар кIезигагIа а долаш лоаладеш дола болат лоацацача хана алсамдаккха, цу тIа а хьахулаш дола болат мартеновскичул вогIа а хилац. Из иштта доллашехьа а, кислородно-конвертерни хьисапе болат доаккхилга вIалла мегаргдоацача тайпара мела лел.

Металлургически предприятешка кислородно-конвертерни цехаш хьалъяра шерра программа а оттаеш правительства соцам тIаийцабар укх шера феврале. Цхьабакъда, из соцам кхоачашбара хьалхьайна ца йоалаш дукха гов дуккха совнархозаши предприятеши. Мела лел конвертерни цехаш хьалъелга Нижне-Тагильски металлургически комбинатеи Донбассерча Ильича цIерахча заводеи, во вIаштIехьдаьккхад цу цехашта эшача оборудованена проекташ оттаелга а из кийчъелга а. Из гIулакх иштта латтара керттера бахьан а мехкара проектни гIулакх декъаденна хилар да.

Конструкторски, Iилма-тохкама, проектни организацей болх вIаши барт боацаш лелабар да промышленни производствана концентрации специализации мела лелара керттерчарех цхьа бахьан.

Производствана специализаци яро Iалаьмате йоккхий торонаш хулийт къахьегама овсарле дегIайоалаяра, продукци дикагIа хилийтара, цо йиш хулийт эггара пайданагIа хургболчча тайпара къахьегам вIаштIехьбаккха. Производствана специализаци йича шерра никъ хьабеллалу машиний оатхалаш кийчъелга потока тIа даккхара, комплексни автоматизации механизации юкъеозара. Вай кулгалду болхлой комплексни производстваш къаьнарча хьисапе вIаштIехьъяхара тIакхувлга хIанз а мел чIоагIа да аьлча, специализированни производстваш вIаштIехъяха яхаш мелла дукха директиваши тIахьехамаши хиннадоллашехьа а, универсальни предприятеш хIанз а тIехьа ебаш, селла чIоагIа да.

Из чIоаггIа нийса боацаш, харцахьа никъ ба. Цунах фу хул укх масалаца дIахьокхаргда аз. Виъ бIаь эзар гаргга болхлои ши бIаь эзар совгIа металл тедаш йола станокаши — болх беш йолча еррига парках лоадама хIама ца эшшаш 10 процент — я инструменташи технологически кхоачамаши кийчдаро дIалаьца. Цу тIа а, специализированни инструментальни промышленносте болх беш алхха 50 эзар болхлои 17 эзар станоки мара яц. Кхыча дешашца аьлча, инструменташи технологически кхоачамаши хьадарга вай ухийтача низехи рузкъахи алхха иттлагIа дакъа мара дац нийсача новкъа оттадаьр. Юхеюсаш йола инструментальни производство — из бийкъа вIашагIбаьккхаи кIезига пайда хьабоалаши боахам ба. Из гIулакх бахьан долаш, специалисташа баьча лоархIамах, эггара кIезигагIа дойя а, шера 300 миллион ахча дов вай, вешта аьлча, еррига специализированни инструментальни заводий керттерча фондай маьхал шоззеи ахаззеи дукхагIа.

Специализированни производство чIоаггIа пайдана хилар гойташ дола масалаш боахама хьаштдолчча даькъера а доаладе йиш я. Стандартни канцелярски мебельца а канцелярешта эшача кхыча хIамашца а беррига мохк цхьан фирмо Iалашбу Итале. Нагахьа санна моллагIчоа ийша а царех хIама эшаш хилча, цо цу фирмага хоам бу, хIаьта фирмо цунна мел эшар заказчика дIадохьийт.

ХIаьта вайцига мишта латт из? Мебельни фабрика я мел аьнначун проект а ший хул, мебель а ший хул. Ма йоккха паргIато а я-кх бюрократашта — хIаранега ший безам болчча тайпара кийчъе йиш я кабинет! Лоадама хIама ца эшшаш ах-кустарни хьисапера предприятеши цехаши я мебель еш, дукхагIъяраш кагий а йолаш. Уж предприятеш специализаци яь яц, царех цхьаяраша 20-нел а дукхагIа тайпа мебель ю.

(ДIахододар 4-ча оагIо тIа).

СЕРДАЛО
3-гIа оагI. 22 ноябрь, 1962 шу.

Новкъоста Н. С. Хрущева доклад

(ДIахододар. Доладур 1-чен, 2-чен, 3-чен оагIош тIа.).

Из гIулакх иштта вIаштIехьдаккханза хиларах дукха ю наха маэшшара йоаца, маьхa еза, ийрча, атта йохаш йола мебель. Алхха Российски Федерацерча совнархозашa хьаду 156 тайпара гIандаш, 116 тайпара хIама дуа истолаш, 222 тайпара барзкъаш доададу шкафаш, кхыметтел менгеш а ду 217 тайпара!

Шоана гучча тайпара, шийна хьадага дех-дехар ду хIаране. ХIара фабрико кердачоа проекташ увттаю, къьнадар во хиларах а доацаш, мелла эсала дале а, «ший» гIанд е шкаф хьа а яь, ший цIи дIаяхийта безам болаш конструктор хилар бахьан деш хул из каст-каста!

Машинаш хьаяра дакъе мишта латт хIаьта специализаци яра гIулакх. 125 эзар тайпара машинаш, прибораш, изделеш хьаю укх шера машинаш еча предприятеша халкъа боахама тайп-тайпарча доакъошта. Арахецаш йола машинаш миштай хьожаш болх баьб автоматизацеи машинаш яреи Паччахьалкхен комитето, баьча балхах гучадаьннад технологически характеристикашкеи цхьан тайпара технологически процессаш кхоачашъе уж хьаяь хиларгеи диллача цхьатарра а йолаш, конструкцегеи йоккха-зIамига хиларгеи диллача эргаш а йолаш оборудовани мехка хьаяь хилар.

Социалистически паччахьалкхе хьаяро общественни производствера дIаяха еза капитализмо хьаяь хинна духьленаш. Производства средстваштa йола къаьст-къаьстача наьха доалахье хоада а яь, вай уж бокъонца дIа а яьхар. 1917-ча шера октябре классовии социальнии духьленаш дIа а яьха, тIехьагIа боахама гIишлош хьалъеча хана, доалаш яь а е ца доалаш яь а, хьайир вай дегIадахкара торонаш ехкаш йола дуккха а ведомственнии местнически духьленаш. Кхы дIахо из ла йиш йолаш дац!

Іалашде цаI йола технически политика чакхйоаккхилга

Фуд хIаьта мехка чухь технически прогрессана шерра никъ балара де дезараш?

Эггара хьалха данза даргдоацар да Іилма-тохкамеи проектно-конструкторскии организацешта деш дола кулгал эргадаьккха тоаделгеи, аз хIанзлехьа а аьннача тайпара, цар болх вIашагIбаьккха лелабелга дIадоаккхилгеи. Нагахьа санна вай из ца дойя, вайна могаргдац технически прогресс сихъяра даькъе, производствана шерра специализаци яра даькъе парте XXII съездо хьалхашка оттадаь декхараш кхоачашде.

ЦК-а Президиумо уж дешаш дуккхаза а дийцад, массане цхьа барт а болаш цунна хетар да Іилма-тохкамеи проектно-конструкторскии организацешта деш дола кулгал йоагI-йоаггIача отраслеви комитеташка централизаци яь хулийтилга, вешта аьлча, из кулгал лакхера IотIа хулийтилга. Алхха иштта мара йиш яц цаI йола, эггара хьакъалегIа йола технически политика чакхйоаккхилга Іалашде. ХIанз укх сахьате из гIулакх шийха беркат хьадоалаш хилар бакъду оборонни промышленноста доакъошка технически кулгал вIаштIехьдаккхара хьакъехьа Іайнача йоккхача опыто. Оборонни промышленноста даькъе Іилмани конструкторскии низашта йоагI-йоагIача комитеташка цу тайппара централизации концентрации яр бахьан долаш хIанз вайга йолаш я тIема техника эггара толашагIа йола средстваш.

Хьагучох, цу тайпарча принципашца кулгалде деза промышленноста кхыча доакъошка а. Юкъарчал доацаш отраслеви комитеташа доал дергдолаш дIаяла еза заводий лоархIамегIара конструкторски бюрош, опытни базаш а тIехьа Іилма-тохкамеи проектнии организацеш. Уж организацеш комитетий доале дIачуяхар ужаш Москве Іояхьа еза яхилга дац. Ужаш шоаш йол-йолча, эшшаш йола опытно-промышленни база шоашта хьалъяьча йиса еза.

Паччахьалкхен комитетий болх тоабе беза, лакхбе беза цаI йолча технически политика чакхъяккхара бола цар лоархIам. Партенеи правительстванеи хьалхашка уж йизза бехктокхаме хила еза керда техникеи технологии ший ханнахьа производствана юкъеозара гIулакха, шо-шоай отраслерча технически боараманна. Уйлае ягIацалий-теш отраслеви комитетий председателаш, йоккхийча Іилма-тохкама институтий директораш, Іилмахой-экономисташ, производства новатораш шоашта юкъе а хургболаш, технико-экономически совет Госплане вIашагIйоллара хьакъехьа? Халкъа боахама планаш кийчъярца а, хIаьта иштта планаш увттаяра гIулакх дIахо а тоадарца а дувзаденна долча дешашка, керда техника дегIайоалаяра а юкъеозара а плана проекташка хьежа йиш хургьяр совета.

Мадарра аьлча, хIанзара комитеташ бокъонаш йоацаш, технически прогрессана ледара гIо деш я. Керда техника кийчъяра кулгалдеш а, хIаьта цудухьа шо-шоай отрасле производство тоаяра перспектива кхыча органел дикагIа йовзаш а йола отраслеви комитеташ хоадамбеш йола голос йоацаш я керда техника хьаяра планаш увттаяра. Цунах фу хул аьлча, кердача станокий, оборудоване, приборий, технологически процессай кийчъяь яьнна проекташ шортта портфела чу а йоахкаш йола комитеташ союзни республикай Госпланаштеи СССР-а Госпланаи хьестаяла езаш хул.

Союза Госплане воагIа, масала, автоматизацеи машинаш яреи Комитета председатель, ер-ер керда станок производствана юкъеозилга оттаде, аьле, дех цо. Цунга юха оал, керда станокаш хьае йиш йолаш яц, хIана аьлча заводашка хIанзлехьа а дукха балхаш Іайнад, аьле, цу тIа цу заводаша деш дола балхаш царел эсалагIа йола из тайпа оборудовани хьаелга хул. ХIаьта кердача станокий чертежаш тархе тIа дIатIакховс.

Эггара хьалхарча аргIанна фу а мичахьа а юкъеззача пайданагIа хургда къоастаде из хьаеш барий бокъо а йоацаш, кердача техникана планаш увттаелга цу тайпара леладеш хилча, тамаш а яц, кердача техника даькъера планаш къаьст-къаьста промышленни предприятеш а производства бIарчча отраслеш а технически дегIаахара хаьдда лини йоацаш хилар.

Гой, масала, фу нийсделар сона искусственни хьоасаш деча Клински комбинате вахача хана. Цахаддаш вискозни даьре хьоаса бара йола керда машин хьахьекхар тхога. Машин хьаелга кийчдаьд искусственни хьоасаи текстильни машинаш хьаяреи Іилма-тохкама институташа, хIаьта 1960-ча шера из хьаяьй Киевски экспериментальни мастерскеша. Цо цкъа кхоачашъю пхиъ технологически операци. Цул совнагIа, даьри ду хьоаса машинашкара кара хьатела безилга а дIадоаккх цо. Керда машин дика лоархIаш ба комбината болхлой а инженерно-технически болхлой а.

Хьажалаш, мел боккха пайда эца йиш яр из машин алхха Клински комбинате юкъеозарах а. Нагахьа санна йолаш йолча къаьнача 280 машина меттел кердаяраш оттайича, цу производственни майдан тIара, шера 1200 тонн е 22 процент дукхагIа хьабе йиш я. специалисташа баьча лоархIамах, хьабеш бола вискозни даьре хьоаса. Иззал хьаьсах итт миллион метр гаргга даьри хьаде йиш я. Цунца цхьана къахьегама овсарле лакхъяра чотах 800 совгIа болхло а мукъавоал эггара зенегIеи кIезига квалификаци йолаши болча балхах. Продукцега дIадодар чухнахьа даларца шера цаIи ахи миллион сом ахча юхе а дусаргда.

Цхьабакъда, уж ерригa аьттонаш хIанзарчоа каьхата тIа мара яц. Сога баьча хоамах, цу тайпара машинаш 1965-ча шера мара кхоачаргьяц промышленностага. ХIанз укх сахьате хьае кийчъеш а хьаеш а я къаьнарча техникаца искусственни хьоаса бергбола заводаш.

Кердача техникана законаш увттадераш отраслеви комитеташ хила еза. Вай йистебаккха беза халкъа боахама дерригача хоадамерча доакъошка комитеташ вIашагIйохкара болх.

Хьагучох, нийса хургда халкъа боахам дегIабоалабара перспективнии текущии паччахьалкхен планий рамкашка промышленни продукце номенклатура увттае, продукце къаденна тайпаш хьадергдоацаш дIа а доахаш, царна меттел кердадараш, дукхагIа прогрессивни дараш хьаде, отрасле предприятешта специализаци яра, опытно-промышленни базаш, Іилмани проектно-конструкторскии организацеш дегIайоалаяра къоастам бе комитеташта бокъо елча. Плановии моттигашкарчеи органашца цхьана отраслеви комитеташа кийчъяь предложенеши рекомендацеши теркал янза а халкъа боахама планашта юкъеяхьанза а яргйоаца порядок оттае еза. Комитеташта иштта дIатIадилла деза кердача техника даькъера планаш кхоачашъяра хьежадеш дола ахчан а материальни а кхоачамаш дIанийсделга а.

Ховш да, кердача техника планаш увттаяра заводаши совнархозаши юстара латта йиш йоацилга, нийсса кхыча бесса, уж декхарийла я цу балха эггара хьинарегIарча тайпара дакъа лоацаш хила. ХIаьта а кердача техника планаш кийчъеча хана хоадам беш дола дош Паччахьалкхен комитетий хила деза.

Иштта динза даргдоацаш да, производстваи капитальнии гIишлош хьалъяра планаш правительствана хьалхашка отраслеви комитеташ царна раьза хинначул тIехьагIа кхухьилга. Промышленни объекташ хьалъяра проекташкеи сметашкеи боахама органаш юхахьожилга комитеташа дакъа а лоацаш дергдола порядок оттае еза.

Массехк замечани е безам ба са Іилмай академей балха хьакъехьа. Нийса долийтеш союзни а республикански а академешка массе тайпара Іилма-тохкама учрежденеш хьаелгеи сомлулгеи? Революци хилалехьарча Россе, Іилман цаI мара йоаца центр Іилмай академи йолча хана. ерригача Іилман учрежденешта алхха цунна гонахьа мара концентраци хила йиш яцар. ХIанзара хьал геттара кхыча тайпара да — юкъарчал доаццаш производствана гIулакх делга тIадож Іилманна. Цудухьа, Іилмай академешка а ца кхувлаш, юкъарчал доаццаш производстваца бувзам болаш дегIакхувла еза Іилма-тохкама институташ, Іилма производствана гаргагIоргдолаш. Керттердар из да. ХIаьта цига, Іилма-тохкама институташка, къестае еза Іилма дегIадоаладар боккха лоархIам болаш йола йоккхий Іилман теоретически проблемаш а.

Хьалхашка отт республикански Іилмай академей балха координаци янза ярг ца хилара дош а. Союзни республикай Іилмай академей балха координаци яра йола республикай юкъара советаш хьаяра хьакъехьа а уйлае йийзача мег. Цхьабакъда, иштта а вешта а, массанахьа а, союзни республикашка къаьстта а тоабе беза Іилман болх.

Производствах чIоагIале еш ца хилча Іилма дегIааха йиш яц. Іилмах чIоагIале еш ца хилча производство дегIааха йиш яц, цудухьа уж ши низ шоайла вIаши бувзам болаш, цхьанне шоллагIбар хьалбузаш, цхьанне шоллагIбар дийнбеш ба. Алхха иштача хьале мара Іилман ларда тIа бокъонца хьалхашкахьа дIадохалургдац Іилма а производство а.

Оаш кхетадеш ма дий промышленностерча технически прогресса цхьадола дешаш аз селла цIендаь хIана дувц. Технически прогресс — из я ший новкъосталца коммунизма материально-технически база хьалъяра декхараш толамца кхоачашде а къахьегама овсарле лакхъе а вайга йиш хулийтаргйола дIоагIа вайна бе доллаш йола позици.

Технически погресса даькъе партена хьалхашка латта проблемаш гаьнна кхоачалуш яц хьежача дешашца. Вай массане дикка уйла а яь хьае еза Іилманнеи техниканеи гучаяьнна кердагIа йола говзалаш сихагIа халкъа боахама юкъеозилга Іалашдергдолаш йола чIоагIеи нийсеи система.

Тоаде промышленностереи гIишлошъечареи проектироване гIулакх

Новкъостий! Вай мехка шерра цIаккха ца хиннача тайпара хьалъеш латт гIишлош. Хетаргахьа, промышленнии нах чубахеи гIишлош хьал ца еш цхьаккха городи райони яц. Промышленностеи, юртбоахамеи, иштта машиннаькъий транспортеи дIадодача капитальни рузкъа боарамга диллача Советски Союз США-ли, иштта кхы дуккхача капиталистически мехкели гаьнна хьалха латт.

Цхьабакъда, со ала дезаш ва вай капитальни гIишлошъеча хIанз а дукха доккхий кхоачамбоацараш да, аьнна. Цхьайола совнархозаш, союзни республикай Госпланаш, иштта цкъаза моттигера партийни органаш а, ерригача паччахьалкхен хьашташкеи торонашкеи хьежжа а доацаш, хьалъе гIерт керда предприятеш, тайп - тайпара бахьанаш увттадеш дIаех царна лаьрхIа боккха мах болаш йола даьхен а, хIаьта цкъаза импортни а оборудовани. Из бахьан долаш хIара шера дукхагIа хул хьалъяь йисте яханза йола гIишлош.

Цкъаза планашта юкъекхухь проекташ йоацаши, хIаьта материалашцеи, болхлой-низацеи, оборудованецеи Іалашъяра торониий лоархIам баь йоацаши йола объекташ хьалъелга. Укх тайпара хул, оборудовани йолаш йола предприятеш геттара ледара хьалъю, е вIалла хьал ца еш латт, хIаьта дуккха кийча производственни зданеш пайда ца эцаш латт оборудовани ца хилар бахьан долаш.

Капитальни гIишлошъеча доккхий кхоачамбоацараш хилара бахьан да, халкъа боахам дегIабоалабара лоархIамегIа дола из гIулакх моттигерча партийни организацеша ледара, тесса леладелга а. Хьажал кердача гIишлоний титульни списокаш чIоагIъяра практикага, тIаккха шоана гургда, гIишлош хьалъе толашагIа йола моттиг, дикагIйола проект хьакъоастаеча, гIишлош хьалъяра ханаш белгалйоахача партийни комитеташа фактически дакъа ца лоацилга. ТIахьожам ца лоаттабарах укх тайпара нийса доаца гIулакхаш хьотт, бедали къахьегама ресурсаши ца а лоархIаш промышленноста концентраци ю областной централшка, хIаьта цу гIулакхо нах чубаха гIишлош хьалъяраи, нах эшачунца Іалашбараи, хIаьта царна культурнобытови гIулакх дараи кхы тIа а новкъарленаш ю.

Дика кхетаде деза, новкъостий, нагахьа санна партеи, моттигашкарча цун органашеи из гIулакх шоай кара ца лоаце, капитальни гIишлош хьалъяра йоккха план вайна толамца кхоачашъе могаргдоацилга. Производственни партийни комитеташ, промышленноста йола бюро квалифицированно хьажа еза кердача гIишлоний титульни спискашка, цул хьалхагIа кIоаргга технико-экономически хьисапе Іомае еза гIишлоний керда объект, хIаьта экономически лертIа дола соцамаш де а деза. Капитальни вложенех нийса пайда эцара плановиий органий бехктокхам лакхбе беза. Уж декхарийла я капитальни вложенешта мамогга дукхагIа концентраци яреи халкъа боахама лоархIамегIа йола предприятеш ханнахьа болх бе йолаялийтареи никъ бокъонца чакхбаккха.

Цунца цхьана, хетаргахьа, гIишлош хьалъяра организационни дешаш къоастаде деза ха а хьаэттай.

ХIанз СССР Госстрояна чуйоагIа гIишлоний гIулакхашта йола 18 специализированни проектни институт, хIаьта гIишлошъяра проектировани еча дерригача балхех цар даькъе кхачац 15 процент мара, вож берригa болх кхоачашбу отраслевой технологически проектни институташеи кагийча проектни организацешеи. Цу даькъе керттера моттиг дIалацац Госстроя. Ла мегаргдолаш дац типови проекташ практикана ледара юкъекхухьилга, цар качество лоха хулга, конструкцей, изделей типоразмераш дукха хулга — цу дерригане а хьагойт, мехка проектни гIулакха Госстроя ледара кулгал делга. Госстроеи, гIишлонии, архитектураи, Академеи дика болх бац изделей, къаьстта аьлча, гулъеча аьшкабетона типоразмераш кIезигьяра. Из дош дуккхаза айдаь доллаше а изделей типоразмераш эзараш лоархIаш дукха я.

Йоккха гIишлоний программа кхы а дикагIа кхоачашъяр духьеи капитальни вложенеех пайда эцар духьеи ларда тIара хувца еза Госстроя функцеш. Госстрой декхарийла я ший республикански органашка гIолла капитальни вложеней политика белгалъяккха а, хIаьта кердача капитальни гIишлоний титульни списокашка хьажа а уж чIоагIъе а. Из бехктокхаме хила еза кердача гIишлош проекташцеи сметашцеи Іалашъяра, капитальни гIишлошъяра боарамаш гIишлоний организацей низашца цIенхаштта бувзам болаш хилийтара, гIишлонаш гIишлоний материалашцеи оборудованецеи Іалашъяра. Титульни списокаш тIа юкъейихьача кердача объекташта доагIаш дола ахча СССР Госстрое е цун республикански органашкеи гIолла мара чакхдаргдоацаш йола порядок оттае еза. Цу тайпара хьал эттача, оаш оашош кхетадеча бесса, йиш хургьяц хIама лочкъае, капитальни гIишлошъеча моттигера хьашташ леладе, проекташтацеи ахчан материально - технически ресурсашцеи Іалашъянза йола объекташ титульни спискашта юкъекхахьа.

Госстроя шийна караерзае езар промышленни объекташта — фабрикаштеи заводаштеи — проекташ увттаеш йола ерригa тохкама гIишлоний институташи организацеши. Республикашка ший органаш йола, союзно - республикански орган хила декхарийла я Госстрой, хIаьта духхьал ше а, иштта республикански Госстрояшка гIолла а промышленни предприятеш хьалъяра цхьа, централизованни технически политика кхоачашъе еза.

ГIишлошъеча проектно-конструкторски гIулакхa цу тайпара централизаци йича мара вIаштIехьдаргдац промышленни предприятей хила тарлуш мел йолча проектай ший тайпара йола библиотекаш вIашагIйохка. Нагахьа санна е завод, е моллагIа кхы йола объект хьалъе езаш хуле, библиотекера цхьан номерах йола типовой проект хьа а ийца ала мегаргда: «ХIахь, дIаэца шоашта проект, моттигага хьежжа цунах пайда а ийце хьалъе йолае гIишлош».

ТIаккха фу ду вай? Массаза а предприятеш хьалъяра дешаш къоастадеча хана, йолчарех къоастае йоаггIаше а, дуккхача проектни организацешта цхьатарра заданеш лу керда проекташ оттае, аьнна.

Кхычарех тара дола цхьа масал доаладергда аз. Іаьржача металлурге пхе заводе соцам баьбар укх семилетках шийлача проката цхьацца цех хьалъе. Фу дар эггара аттагIа дича? Цу тайпарча цеха здане типовой проект хьа а ийца, вешта из хилча иззамо проект вIаштIехьъяккха, аьнна, проектни организацена тIа а дилла, из ерригача пхе заводана дIахьожае езар. Кхоачашдаьр кхыча тайпара дар. Іаьржача металлурге йиъ проектни институтана тIадиллар хIара заводана шийлача прокатка ший цеха проект оттае, аьнна.

Цу тайпара нийса йоаца проектировани елга вIаштIехьдоаккхачар оалаш да, типови проекташ дукха хулга дIадех дуккха хьалъеш латтача тайп - тайпарча гIишлоша, кхоачашде дезача тайп-тайпарча хьашташа а производства технологе каст-каста хулача хувцамаша а. Раьза хила мегаргвий цу гIулакха? Универсальнии даиман лелае лаьрхIаи проект хила еза яхаш вац со. ГIишлоний Іилманеи техникаи карагIдаьннача кердачунга хьежжа дола хувцамаш кхахьа деза типови проекташта юкъе. Цхьабакъда, цахаддаш хувца йиш яц проекташ, кхетамца вIаштIехьъяккха еза цар стабильность. Производства технологе юкъаралла долчун лоархIам а беш, екъа еза ерригa производственни зданеши, сооруженеши. Типашта, классашта группашта, хIаьта цу ларда тIа массехк типах йолча зданей проект оттае еза.

Боккъалдар аьлча, тайп-тайпарча гIулакхашта хьалъяь йола дуккха зданеши сооруженеши цхьатарра, цхьан типах хила тарлу. Масала, машиностроительни, приборостроительни, текстильни предприятей корпусаш шоайла цхьанна хIаманца белгала йолаш яц. хIаьта цхьатаррарча проектаех хьалъе йиш йолаш а я.

Типови зданей ларде хила еза стандартни конструкцеехи элементаехи унифицированни пролеташ а йолаш йола типови секци. Дукха типови секцеш хилча цар торо хулийтаргья дукхагIа цехаш вIашагIтохилга кхоачашде, дуккха къаьст-къаьста латташ йола зданеш хьалъелга дIадаккха, заводской изготовленех йолча конструкцехи оатхалехи вIашагIйоахка йоккха блокаш хьалъе. Нагахьа санна, хьалъе езаш хулий йоккха йоаца цех, хьаэца мегаргья йиъ-пхиъ секци, йоккхагIа йолча цехана — итт секци, кхы а йоккхагIа йолча цехана — ткъо, цхьабакъда, массаза а ларде типови секци хила еза. Цу тайпара гIулакх вIаштIехьдаьккхача боккха экономически пайда баргба проектироване санна гIишлош хьалъеча а.

Капитальни гIишлошъечара гIулакхаш тоаделга чакхдаккхара, хозяйственни хьисапе гIишлош елга дита а дита подрядни хьисапе гIишлош хьалъеча довла деза. Из да, капитальни гIишлош хьалъяра дерригa дешаш совнархоза карара хьакъоаста а даь, республикашкеи экономически районашкеи къаьстта йола гIишлоний организацеш е объединенеш вIашагIйохка еза яхилга. Цу тайпара хоадамболлаш функцеш къоастаяро торо хулийтаргья совнархозашка производства дешаш кIоаргагIа Іомаде, хIаьта гIишлош хьалъеча шоаш уж заказчикаш мара хургьяц. ГIишлошъяр — из ший тайпара гIулакх да, хIаьта ший отраслах хургдолаш из хьакъоастадича цунах боккха пайда баргба вай юкъарча гIулакха, производственникел совгIа гIишлошъерий а бехктокхам лакхлургба.

Белгалдаккха дезаш да типови проектировани промышленни гIишлош ечул нах чубаха гIишлош хьалъеча дукхагIа юкъекхухьаш хилар. Нагахьа санна, из гIулакх вай вIаштIехьдаьккха хинна децаре, вайна е ха а е проектировщикаш а тоъаргбацар, хIаьта эггара керттердар, нах чубаха гIишлош хьалъелга индустриальни рельсашка доаккхалургдацар.

Цхьабакъда, теркал ца деш дита йиш яц нах чубахача, къаьстта культурно-бытовой зданешта проектировани еча дола цIенхашттара кхоачамбоацараш. Дерригa вай хьал мел дер дика, паргIата, хоза, цу даькъе цхьана дIадодар кIезига долаш а хила деза. Новкъадале а, проекташ а увттаю, хьал а ю паргIата, хоза йоаца, рузкъа дукха дIадода зданеш.

Архитектораштa, конструкторашта, берригача гIишлошъераштa хьалхашка латта керттера декхар да паччахьалкхен рузкъан кхом а беш советски наьха вахара эшараш Іалашделга.

ДикагIболча архитекторий балхаша хьахьокх чоалхане йоацача средствашца йоккха хозле гойта йиш йолга. Хала доацаш декхар кхоачашде торо хулийт хIанзарча индустриальни конструкцешеи материалашеи. Архитектурно - художественни формаш хила еза, кхетамца кердачунца вIаштIехьъяьха, экономически йоаггIача бесса пайдане йолаш, цхьабакъда, Свердловске яьчча тайпара хила йиш яц: цига гуча моттиге пилла когаех тарайола йоккха колоннаш а йолаш здани хьалъяьй, хIаьта цар тIа «Баня» яха вывеска хьалтехай.

Къаьстта йоккхача панелех цIенош хьалдар дегIадарца ювзаенна йола дукха керда проблемаш оттаяьй хIанз советски архитектораштa хьалхашка. Заводской цIенош хьалдара технологе дIадех формаш чоалхане ца хилари типаш мамогга кIезигагIа эргаяхари. Цхьабакъда, цу хьалашка а дIадалац архитектуре эргалонаш хилара дош. Хила тарлуш долеи, хьакъалеи ший тайпара дола архитектурно-художественни бесаш хила деза.

Городаш хьалъеча боккхача лоархIаме да нах баха районаш комплексни гIишлош еш елга. Нах чубаха цIенош хьалдарца цхьана хьалъе еза школаш, берий бешамаш, яслеш, тикаш, иштта культурно-бытовой гIулакхашта лаьрхIа кхыйола учрежденеш. Цу тайпара зданеш хьалъелга нах чубаха цIенош дечул тIехьалатт вай.

Проектировани тоаяра, цунна специализаци яра, из кердача технически боарам тIа яккхара, хIаьта цун ларда тIа гIишлоний дикал лакхъяра, уж хьалъярга дIадодар кIезигдара, дIадаккха деза проектни организацешта вIаши бувзам боацаш кулгалделга, лакхбе беза проектай технически боарам, керттера технологически проектни организацеш отраслевой комитеташкеи, хIаьта общестроительни комплексай проектировани - гIишлоний гIулакхашта лаьрхIа йолча специализированни институташкеи вIашагIтоха еза. уж СССР Госстроянеи союзни республикай Госстрояштеи кара а ерзаеш.

(ДIахододар хургда).

К П С С О Б К О М Е

№ 2 ЙОЛЧА БАРЗКЪАШ ТЕГАЧА ГРОЗНЕНСКИ ФАБРИКА ЙИЪЛАГIЧА УЧАСТКА МАСТЕРА М. Н. БУЧИНСКАЯЙ ПИСЬМОХ

КПСС обкома бюрос белгалду, КПСС XXII-ча съезда делегата, Социалистически Къахьегама Турпала Ивановски совнархоза Ф. Д. Дзержинске цIерахча прядильни фабрика мастера помощника М. В. Куликовас, технически кулгалхо, организатор, производства резерваех пайда дукхагIа эцар духьа лоаттабеча къовсаме коллектива хьехам луш вар из хиларах тарра мастера помощника лоархIам лакхбара хьакъехьа маьхера предложени енна хилар. Цун инициатива чIоаггIа раьза хинна хьаллаьцар промышленноста, гIишлош яра, транспорта предприятешка. Нов. Куликовай бригада балха опыт йоаржаяро йиш хулийтаргья планал совнагIа кхы а дуккха дика продукци яккха.

Из патриотически болам Нохч-ГIалгIай мехка эггара хьалхарчарца хьаллаьцар нов. М. Н. Бучинскаяс — № 2 йолча барзкъаш тегача Грозненски фабрика йиъ лагIча участка мастера. «Грозненский рабочий» яхача газета редакцега ше дахьийтача письмо тIа нов. Куликовай инициатива къоабал а яь, цо республика къахьегамхошка кхайкарал дир производства резерваш кхы а чIоагIагIа лехара, техниках пайда эцилга дикка тоадара, наха юкъера организаторскии хьехамеи болх чIоагIбара, дерригa творчески низаш семилетка заданеш ханал хьалха кхоачашъяра тIадерзадара уж тIахьехаш.

КПСС обкома бюрос могаьй нов. М. Н. Бучинскаяй из статья, парте горкомаш, райкомаш, промышленноста, транспорта, гIишлоний предприятей юххьанцара парторганизацеш декхарийла яьй из письмо партийни, комсомольски, профсоюзни собранешка дувца а промышленноста, транспорта, гIишлоний берригa къахьегамхой паччахьалкхен плани социалистически декхараши дика кхоачашдара оарцагIбаха а.

Технически кулгалхой, организатораш, болхлой коллективашта хьехам телараш уж хиларах тарра мастерийи мастерий помощникийи лоархIам лакхболба, чIоагIдолда производствана кулгалдеча творчески планаш оттаеча а чакхйоахача а промышленни предприятей партийни, профсоюзни организацей, инженерий, техникий оагIонгахьара царна деш дола новкъостал.

Мастерийи цар помощникийи, хьалха латтача болхлой, коммунистически къахьегама ударникий терко а йоакхо а шоаш еш, партийни, профсоюзни организацеша а боахамий кулгалхоша а хадданза лакхбе беза шоашта тIадиллача гIулакха хьалхара, продукце дикал лакхъяра хьалхара берригача къахьегамхой бехктокхам. Хаьдда дIадаха деза балха юкъера кхоачамбоацараш, балха тIа брак ераш, лечкъораш дераш, къахьегама дисциплина телхаераш обществана гоама хургболаш дола гIулакх оттаде деза.

ХАНАЛ ХЬАЛХА

11 бетта валови продукци арахецара план кхоачашъяьй крекинг-завода коллективо.

Йиъ процент лакхъеннай балха овсарле. № 21-1 йолча установка коллективо тIехдика болх барах 10 бетта кхоачашъяьй шоай шера план.

Иштта дика болх бу нов. Новикова кулгалдеча № 7—8 йолча установка коллективо а. Цар 11 бетта план 1 ноябре кхоачаш а яь декабрь бетта чотах продукци тел.

Ф. УНТИЛОВА,
планови отдела начальника заместитель.

Редактор М. К. ЛЬЯНОВ.

РЕДАКЦЕ АДРЕС: г. Грозный, ЦIеча фронтовикий улица, 15. Телефонаш: редактора зам. — 2-07-01; бехктокхама секретара — 2-45-48, партийни вахареи, экономикаи, письмойи отделий — 2-25-72; корректорске — 2-30-91.

АДРЕС РЕДАКЦИИ: г. Грозный, ул. Красных фронтовиков, 15. Телефоны: зам. редактора — 2-07-01; ответственного секретаря — 2-45-48, отделов партийной жизни, экономики и писем — 2-25-72; корректорской — 2-30-91.

1918 шерарча 11-ча августа цIерах йола типографи, г. Грозный, Революце проспект, 30/3.

Типография имени 11 августа 1918 года, г. Грозный, проспект Революции 30/3.

СФ3203   Заказ № 6204